

набон девуедон

82
2087.

Бераққоби ХУДОЙҚУЛОВ

84
2-84

ИБРАТЛАР ШОҲАСИ

Ҳикоятлар, бадиалар, битикалар

1579

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TAILIM VAZIRLIGI
TOSHIKENT VILOYATI SHIRCHIQ
DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
AXBOROT RESURS MARKAZI

«Насаф» нашриёти
2010

О «Иринская государственная типография» Зак. 1096-1000

2-84
2-84

УДК 87.2
ББК 84(57.36)-44
X 87

МАРВАРИДЛАР ДУРДОНАСИ

Кўхна дунё ибтидоси ва интиҳоси ҳақида баҳслар кўп. Ҳаёт штегерлик қадимдан бошланган бўлса, инсон эришган тажрибаси - тошандалари, йўқотганлари, омади, инкишофи, дунёвий сирлари муҳаққидлиштириб бориш жараёни абаду -абдавийом этмоқда. Одам боласи дунёга келибдики, ўқийди, ўрганади, қиссалайди, интилади.

Шарқий етимиб чиққан аломатлар, донишманд, шонру адиблар жаҳонни дод қоқдирган. Уларнинг бой маънавий мерослари ҳади-ҳануз дунё аҳлини хайратга сомоқда.

Ҳаққона ҳикматлар, панд-насиҳат, ўғит, мақолаар донишмандлик мевадаридаир. Зеро бир фойдасуф айтганидек, ҳаётдан олинган таълим ва унинг сўзлаги нфодаси ҳикмат, панд-насиҳат, ўғитлар дибосида номон бўлади. Ҳикмат дарахтидан ҳикмат курткалари унади.

Изданувчан қаламқаш Бердиқобил Ҳудойқулов синчков одам. Мутолаани қайда қилмайди. Улу бобокалонимиз Мир Амишер Навоийнинг ҳикматларига ама қилиб, ёшлиқда илм хазинасини йипишни, кексалик чоғида уни сарф этишини ўз умрининг мазмуни деб билади. Унинг "Мен интиланг чўққилар" ва "Иқбол қалти" китобларини мутола қилган киши бунга ўзи амин бўлади.

Бердиқобил Ҳудойқуловнинг "Ибротлар шоаси" мисол битиклари ҳам маънавий хазинамизни баҳол қудрат бойлигида аминимиз.

У Ватанини улуғлайди. Ватан улуғворлигини тараннум этиш учун аждаҳмлар меросига мурожаат қилади, иқтибослар излайди. Шунга монанд аустлик, меҳр-оқибат, мурувват ва эгулик туйғуларини излайди.

Муаллиф ижодига мансуб ҳикматлар, панд - насиҳатлар унинг кўп йиллик изланишлари меvasидир. Китобдан жой олган баъзи мавзулар эҳтимол кимтадир "кўп тақрорлагандек" туюлар. Унга эътибор билан қаралса, уша мавзунинг янги-янги қирралари очиб берилганига ўқувчининг ўзи тан беради. Баъзи ҳикматларга муаллиф даярлик руҳини синдиришга интиланган.

Зар қадрини заргар билар, асганаридаек ақл дурдоналари шайдооси булган Бердиқобил ақалнинг қалғалик туйғуларга ташиш, ҳикматлар хазинасига ошнолигини ушбу тупладдан ўрни олган битикларидан билса бўлади. Ҳақомлик, яхшилик, олийжаноблик, раҳмдиллик ҳамда саховатпешалик туйғуларини улуғлаш, замонашлар қалбига жо этиш унинг аса мақсидидир.

ПОЁН РАВШАНОВ

Филология фанлари номзоди, доцент.

ISBN 978-9943-18-078-9

X 4702620202-73 73-2010
376(05)2010

© Б. Ҳудойқулов, 2010 й.

УЛУҒВОР БАТАНИ

Батан ягона, Батан биттадир. Тутилган тутант, улайган жойинт - Батан! Корачик ичра куз гавхарини, қабда эса она юртимизни асраб-авайдамоғимиз ҳам фарз, ҳам қарз.

Юртимиз истиқлолга эришганидан буён унинг қанчалик азиз эканини Ади - Адидаан ҳис этганмиз. Энди жондан азиз Батанимиз озода ва обода бўлиб, ўз байроғи ҳиллаб турибди, бетакрор мадҳияси ҳар он қабларга жо бўлиб қуйланаётди. Эндиги вазифа азиз туپроғимизни, она Батанимизни куз қорачигидек асраб - авайлашдир. Буюк файдасуф Арасту ҳақ меҳрини қозонган ҳолда ҳоқиятни бошқариш ижобий ҳодиса эканлигини тавқиллаган. Бундай юрта осойишталик ҳужмрон бўларкан, эа - улус роҳат - фароғатда яшаркан.

Матбуатки иноқлик баҳамжиҳатлик бўлган жойда ўзига хос тараққиёт юз беради. Тоштан - туттинингта, бойлигингта барака беради. Оруларнинг рўёбга чиқади.

Ўзбекар ориятди, сабр-бардошди, маънавияти юксак ва иймони бутун ҳақ. Тотуванк, баҳамжиҳатлик дозимми, демак, ҳақимиз шундоқ ажойиб муҳит яратишга интилади. Зотан, юртимиз мустақилликка эришганидан буён озода ва обода Батан пойдеворини мустаҳкамлашга киришгани бежиз эмас. Бунинг учун энг аввало ёш авлод онгига ватанпарварлик тосини сингайриш, миллий қадриятларни тиклаш, ўзликни англаш, маънавият ва маърифатни равинок топтиришдек зағу ишларга дади киришгани айти мударо.

Буюк соҳибқирон бобоимиз Амир Темур васитида эътибор беринг: "Миллатнинг дардида дармон бўлмақ вазифангиздир. Заифларни кўринг, йўқсуларни бойлар зулмига ташламанг. Аволат ва озодалик - дастурингиз, раҳбарингиз ўзингиз". Бундай шурхикмат унглади улуғвор Юртобимиз истиқлолга эришганидан сўнгги ади шундай маънавий меҳрқимизни ўргатиш бахтига мушарраф бўлди. Сўнгги йилларда ҳақимиз орзу-ўнгалари қамолот чўқисига эришмоқда. Ади харитасида ўз ўрнига эга бўлган мамлакатимизда адолатли сиёсатнинг шохидимиз. Юртобимиз Ислам Қаримов асарлари моҳиятини чуқур ҳис этган ҳолда мутлоқ қилган киши бунга янада тирачроқ анилаши табиий.

Батанини куз қорачигидек асраш ҳар биримизнинг инсоний бурчимиздир. Илоо, ҳадисларда бекан этилганидек, Батанини севмоқ иймондандир.

МЕНИНГ МАФКУРАМ (Истиқлол мафкураси ҳақида ўйлар)

Ривоят қилишларича, бир киши ёлғиз ўғлини Луқмони ҳаким ҳузурига олиб келиб, шундай дебди:

- Фарзандамга муносиб тарбия бериш ниятидаман.

Айтингчи. Бу ишни қачондан бошлаганим маъқула?

- Болакай неча ёшга кирди? - Сўради улуғ ҳаким.

- Иккига!

- У ҳолда роса уч йил кеч қолибсиз, биродар, - дебди Луқмони ҳаким.

Онасининг қорнида эканлигидек болага тарбияни бошламоқ лозим. Ҳомиладор аёлга ҳушмомлада бўлиш,

асабийлаштишга зинҳор-базинҳор йўл қўймаслигингиз зарур.

Бўлуси онага қилинган муомала шак-шубҳасиз вужуддаги ҳомилага таъсир қилади. Аса тарбия шундан бошланади...

- Энди қандақ йўл туттишимни маслаҳат берасиз?

- Эгуликнинг кечи йўқ. - Салмоқ ила сўзлабди доғишманда ҳаким.

Ҳозираноқ тарбия беришга киришинг. Боланинг мурак

қабита эгулик нурини сочинг. Одобди, ҳушмуомда, зийрак бўласин. Китооба меҳр уйотинг...

Бу гап асли барча ота - оналарга тааллуқлидир.

Ота-она борки, фарзанди муносиб инсон бўлишни орзу қилади. Фарзандарга берилаётган тарбиянинг туо моҳияти

- мафкурадир. Бахтимизга нуртимиз мустақил тараққиёт,

йўлдан дади оқилмамоқда. Юртобимиз белгилаб берган

миллий мустақиллик мафкураси бутун моҳият - эътибори

билан ҳаётимиз воқелигига айланган.

Илдизи мурт дарахтнинг умри қисқа бўлади. Тарбияси

заиф боланинг келажати унчадан бўлиши қийин. Энг мушқу

лиш - инсон бўлишдир, деген гап бежиз эмас. Инсон бўлиш

учун энг машаққатли меҳнат эса - тарбиядир.

Миллий тарбиямиз илдишлари теран ва бақувватдир. Ҳеч

бир даврда унинг сийқалашиб қолишига йўл қўйиб

бўрмайди. Яхшилик, меҳр оқибат, инсоф - дийнат, уят-андош

деган бебаҳо хислатлар ўзининг табиий ҳолини

йўқотмаслиги учун қурашмоғимиз жоиз. Буларнинг барчаси

сизу биз фарзандаримизга, набираларимизга бераётган

тарбиямизга борлиқдир.

Истиқлол фарзандлари қабда ватанпарварлик, она

юрта чексиз муҳаббат ва садоқат туйғуларни жўш урмоғи

лозим. Бу ҳам абадга ота-онанинг, мураббий ва бошқа

зиёларнинг тарбиясига, савъ-ҳаракатларига борлиқ.

Бир танишим гафати тап айтиб қолди:

—Собиқ туғим даврида одамларнинг онгли бўлиб кетганди, энди уларни тузатиш қийин...

Онглимиз қанчаллик "бўзилган-бўзиматанглигини" баҳолашга унинг маънавий ҳақи бор-йўқлигини билмадик, аммо бу борада Юртбошимиз энг оқилона фикрларини илгари сураётгани бarchада умид уйғотди. Ёш, муҳтарам Президентимиз "Умидим ёшлардан!" деганларида нафақат бутунги ёшларга, балки, келгусида ҳам Ватан равнақи учун курашадиган авлодлар зиммасига улкан маъсулият юксатаётгандек туюлади. Бу ҳаёт ҳақиқати! Бу ҳақиқат абаду-абад баравом бўлмоғи учун миллати мафқурамиз асоси ҳисобланмиш миллат тарбиячилизи фарзандлар, авлодлар қалбига синдириб боришимиз ҳам фарз, ҳам қарадир.

ЭЗГУЛИК ВА БУРЧ

Бир нуроний чоғ: "Инсон ниятлари мукдадаслик нима?" - деган савол билан деган савол билан донишмандларга мурожаат этибди.

Донишманд: "Кини энг аввало дунёга келибдики, у уйли жойли бўлиб, турмуш куриб, фарзанд куришни орзу қилади. Фарзандларини тарбияли қилиб воқога етказишни ва қамоллини куришни, ондада улар билан тинч-тоғув, сарсонат яшашни истайди. Қариган чоғда ҳам бировга муҳтож бўлмай, роҳат-фароғатда яшашни ният қилади. Дуст-биродарлар кунлини олаб, хурсанд қилишга ниятлади. Ўзи ва ўзгача кунлини там-андуҳини йироқ қилтиси келади. Фиску-фасо, кибру-ҳаво, мамманилик, ҳасадгўйлик, хушоматгўйлик, таъмаю бекаврида таъла каби иллатлардан йироқ юради. Одамларнинг тили ва дили бир, қалби пок унинг кафтиридир. Қозонда бори чумичга чиқади, деган нақа бежиз айтилмаган.

Лоқайд, кимсалар ҳаёт туғилида арзинмас ҳас-чўлдек четта чинчи қолаверади. Ёлгонч, тилвўламачи, ишқимас, баднафс бадаллардан ҳамма ҳазар қилади. Бир марта яшайдиган дунёга одам бўлиб келдикини - одамдек яш! Қабда йймон, динда динпати бўлгандар ана шундай бахтга мушаррафдир," дег жавоб берибди. Донишманд бир оз тин олди, ҳаётда ашгадан хикматларидан сўзлабди:

"Ёмонликдан йироқ юриб, яхшиликка энг бўлибдики инсон ҳаёти назмушидир. Инсонга бир бора берилган умрни

мазмулини ўтказишга ҳаракат қилмоқ керак. Ёр юзида ҳасад, оқғўзлик каби иллатларга қарши курашни мукдадас билмоқ жонг. Миллат жипсисли ва ҳалқ манфаати, Ватан равнақи йўлида қилнадиган хайри ишлар мукдадас ҳисобланади. Мукдадаслик ҳақида қаломимиз шундир:

Инсоннинг ўзи ва қилган меҳнати мукдадасдир!
Аёл деган ном ва аёлнинг ўзи мукдадасдир!"

ЎЛМАС ЎТИЛАР

Шоҳрух Мирзо ўз даврида улкан бог барпо этибди. Борада зиёфат уюштирибди. Сўнг, отаси Амир Темурдан сўрабди:

-Падарбўзруквор, богим Сизга маъқул бўлдики?

Амир Темур шундай жавоб қайтарбди:

-Эй, кўзимнинг нури, ўғлим! Бу - зебо ва дилқушо бог бўлибди. Аммо давлати, бойлиги, ҳиммати бор ҳар би киши бўлмай ботни барпо эта олади. Лекин дунёда шундай беназир иккига бог мавжуддирки, уларнинг бирини бунёда этишга сен ҳам, мен ҳам муаом интилишимиз керак. Аммо иккинчисини барпо этмоққа ёлғиз сенинг зурриёдинг Улуғбек Мирзогина мусасар бўлажакадур!

Шоҳрух Мирзо хайрон бўлиб сўрабди:

-Биринчиси қандай бог экан?

Соҳибқирон салмоқлини жавоб қайтарбди:

-У бог олимлар, фозиллар, шоирлар, донишмандлар ва бошқа аҳлоқли, тарбияли инсонлар суҳбатидур. Шу улуғ зотлардан тарбия топиб, яхши ва ибратли ишларни зуҳурга келтириш бу богнинг дарахти бўлиб, меваси яхши номга сазовор бўлишдир.

-Хўш, Улуғбек бунёда этишга қодир иккинчи бог қандай бўлур?

-Салтанатимнинг гавҳари ҳисобланмиш Улуғбек барпо этадиган богнинг номи - илму-матрифат, тафаккур боғидир! Бу богнинг дарехтлари - китоблар, мевалари - хикматлардур. Акд ва қаламдан қоладиган ёдгорлик абадийдур. Мен ҳам, сен ҳам кун келиб бир ҳовуш тушроққа айланажақимиз. Лекин Улуғбек яратган китоблар абаду-абад одамларга ҳамнафас бўлажакадур.

Кузимнинг нури, ўғлим! Муаом ёдингда бўлсинки, китоблар бунёқорлик, акд-дарок ва илму-донилининг асоси, ҳаёти урғулувчи мураббийдир!

ОҚҚАН ДАРЁ ОҚАВЕРАДИ

Аўстим Анварбек Собиржонов суратига чизгилар

Эзгулик тимсоли нима? Бу саволга ҳеч иккиданмасдан -
Аўстлик деб жавоб бериш мумкин. Бир шoir айтганидек:

**Аўст билан оёда уйинг, тар бўлса у вайрона ҳам,
Аўст қадим қўймас эка, вайронадир кошона ҳам.**

Аўстлик - инсон умрининг безати, таъбир жоиз бўлса -
мазмунидир. Болаликда, мактабда, олий ўқув юртида, меҳнат
жараёнида ортиртган Аўстларим ҳаётимга мунаввар нур
бахшида этган. Туғишган янглиг тутинган Аўст
биродарларим ҳақида умрбод фaҳр ила сўзлагим келади.
Улар ҳақида нафақат сўзлаш, балки қўлдан келганча ижодий
портретларини яратиш мақсада мувофиқдир?

Рошга-роса 35 йил бурун - 1967 йили ҳаётимда унитилмас
воқеа юз берган. Ушанда мен ҳаётда яна бир ҳақиқий
Аўстимни тошганман. Қашқадарё вилояти хўжаликлараро
қурилиш трестига бош мўҳандис бўлиб келган "янги одам"
тез орада кўпчилик билан тиллашиб кетди. У кишининг
хўшмуомаси, ширин сўзлиги, каттаго кичикнинг қалбига
йўл топиб гапирлиши, ҳар қандай муаммони ҳал этишда
вазминлик ва тадбиркорлик билан иш тутиши ҳақида
ҳамкасблар ҳажон ила сўзлашарди. Табиийки, янги бош
мўҳандис билан тезроқ танилиш истаги камината ҳам
тинчлик бермасди. Ушанда Қамашни туман хўжаликлараро
қурилиш бошқармаси бошлиги лавозимида фаолият
курсаётган эдим. Кўп ўтмай у кишининг хузурига таширф
бўюрдим. Иш юзасидан бўлсада бу аилкаш, одамохун
инсоннинг куйинчақлик билан сўзлаши каминани хайратта
солди. Ҳўдаи ўша кезлари қалбимдан мустаҳкам ўрин
эгаллади. Анварбек Собиржонов деган қаҳрамоним суратига
"чизги" дармини эҳтимол ушанда бошлагандирман...

Анварбек Собирович ҳар бир ишни оадиндан пухта
режалаштирар эди. Ён дафтарида ҳар кун қиладиган ишлари
батариб ёзилган бўларди. Қайсики иш якунига етса, албатта
беаги қуярди. "Белгисиз қолган иш" унга тинчлик бермас
эди. Демак, нимаики ишта қўл урса, аввало пухта ўйлар,
режа тузарди. Ўша кезлари хўжаликлараро қурилиш соҳаси
оадида қатор муаммолар кўндаланг туради. Ҳар бир
муаммонинг ечими битта: тадбиркорлик билан амалий ишта

кирилиши. Қуруқ сафсата ё отиз кўпштириб гапирлиш билан
киши ҳам шоша-шошарикка йўл қўйиши мақсада
мувофиқ эмас. Бу ўринда Анварбек Собирович чинакам
"етти ўлчаб бир кесип" маҳоратини намойиш қиларди. Ўрни,
қайсики ишта қўл урмасин, аввало шу соҳада етук биллик
ва маакага, етарли даражада тажрибига эга бўлган
кишиларни тўлаб, бамаълаҳат иш юритади.

Қачонлардир эккан ниҳонинг дарахтга айланиб, қўққа
бўй чўзибдими, мева берилгани, демак - қилган
меҳнатларинг, таъбир жоиз бўлса - умринг беҳуда кетмабди.
Қачонлардир Анварбек Собирович ҳам ўз соҳасида амалга
оширтган ишлари беиз кетмади, бас, у эл-юрт оадидаги
вазифасини адо этибди, ота-онаси берган нону тузани
оқабди!...

Авадига иш юзасидан танишдик. Ечимини кутаётган бир
қанча муаммолар ҳақида анча суҳбатлашдик. Амалий ишлар
режасини ишлаб чиқдик... Ҳўлас, ҳамкорликда талайгина
вазифаларни ўлдаб бoшладик. Анварбек Собировичда
аввало суҳбатдошининг фикрини эътибор билан тинглаш
қобияти зўр эди. (Пашнинг индаолмоси, баъзи кишиларда
айнан бировларнинг фикрини сабр тоқат билан эшитиш
қобияти етишмайди...) У аиникса ҳодимларнинг тахлифи
ва муоҳазаларини жон қулоғи билан эшитар, ҳулоса
чиқаришта эса мутлақо шошмас эди. Ҳар бир масала
устида узоқ бош қотирар, мутахассислар, шу соҳа
билмадонлари, тажрибади кишилар билан оёдон
маслаҳатлашар, сўнг, таъин етти ўлчаб бир кесандек ишта
киришарди. Эҳ-ҳе, тадбиркор Аўстимиз ташаббуси ила
Қашқадарёда амалга оширилган ишлар қанчал.. Ҳар қадарда
унинг эзгу ишлари ҳамон бўй қурсатиб тургани баийни
ҳақиқат. Қанчадан-қанча кишилар қалбига эзгулик уруғини
сочгандарди!...

Ҳўлас, кўп йиллик Аўстлик риптаси умримиз мазмунига
айланиб қолди. Қай бир йили Аўстимини қора тортиб тузал
Андижонга борганимиз ёдимда. Ўша кезларда ота-бoлалар
ўртисидаги муносабатлар ҳам ўзгача эди. Ону шууримизга
шундай насихатомуз сатрлар муҳралиган эди?

**Отангга тик боқма, йймонинг сақда,
Фарзандасан, сен бутун бурчунггни оқда!**

Қашқадарёда қанчаллик "катта одам" ҳисобланмасин, уйига
қайтгач, оидада Аўстимнинг нечоғулик мўминқобил фарзанда
қиефасига кирганини кўриб, унга бўлган меҳрим, ҳурматим
минг чандон ошди. Анварбек уйига киргач, юзидан нур

ётилиб турган нурунинг отаси билан кучоқ очиб қўрилишга, мента имо қилиб, таништирад:

- Бу киши отам бўладилар.

Собир ота обдон сурашгач, дастурхон атрофига тақамиф қилди. Отаҳоннинг нури чехрасига боққанча хикматли сузларга кулоқ тутарканман, даъфатан ҳайолдан бир ўлим ҳамма ота-она қай бир жиҳатлари билан бир-бирига жуда ухшайди-я! Собир отанинг ҳам меҳр на сузлаши худди падарбозрукворимнинг ўзгинаси эди... Ҳар бир сузи, насиҳати замирида оламча маъно мужассам эди. Ҳаёти мабойида кўпини қўрган, узоқ йиллар Андижондаги қатор ташкилотларда маъсул вазифаларда ишлаган Собир ота ўз ўли ҳақида туққинланиб тапирди:

- Тақдир-насиба экан, Анварбек кеча қаерда эди, бутун юртнинг қай бир тушасида! Қашқадарёдек бағрикент заминда фаолият кўрсатиб юртанининг ўзи катта бахт! Буюк бобокалонимиз Амир Темурнинг ёшлик йиллари кечган замин мента қандайдир мўъжизадек туюларди. Бутун ўлим ана шундай боболарининг издоши бўлса қолди эди, дег яратганининг ўзидан сурайман. Бунга қарангки, асд теурийзода бўлган бобокалонимиз Мирзо Бобурнинг табаррук қадимлари энг аввало Андижон заминини табаррук айлаган. Гапим худди шоирларникига ўхшаб кетяптими? - Отаҳоннинг юзида табассум жидва қилди. - Улуғлар ҳақида суз кетганда қадбингда ҳам бир улуғвор туйғу жуш урарканда. Майли, оққан дарё оқаверди, тул унган жойдан абабга чечаклар унаверди. Буюк инсонларни қамолга етказган бу юртдан ҳали яна кўп ажойиб авлодлар етишиб чиқишга иймоним қомил. Илоҳим, улар қаторида Сизлар ҳам муносиб инсонлар бўлиб юринг. Бутун ҳам қатлами-кичкми, ишқилиб ўзарингизга яраша вазифаларда ишлаган экансизлар, аввало, шунга муносиб бўлингизлар. Муҳом беозор бўлинг, ҳеч қачон бироварнинг айлини огритманг. Айниқса ҳодимларингизга нисбатан ҳимматли хушмуомла бўлингизлар. Қўлингиз - қўлингиз қаби очик бўлсин. Шаҳсан иккинчиз ажралмас дўст бўлинг! Дўст - худонинг оти ва сифатларидан эканини унутманг!..

Отаҳоннинг олтинга тенг сузларини тинглаб эканман, беихтиёр кўз ўнгимда ўз отажоним сиймоси тавдалангандек бўлди. Ҳа, дунёдаги жамикси хизирсифат оталарнинг бир-бирита ухшашликлари боиси шунда эканда. Ўғли уларнинг барчаси - Хизр бўлганидан сув ичган авлодлар!..

От изини той босар, деганлари шу бўлса керак. Собир отанинг орзулари ўз вақтида ушлади. Муносиб тарбиялаб

шунга етказган ўли умри бўйи отасининг насиҳатига амад қилиб, қанчадан-қанча улуғвор ишларга бош-қош бўлди. Қатор йиллар Қарши шаҳрида, вилоятда раҳбарлик лавозимларида фаол меҳнат қилди. Меҳнатлари - умрининг намунаси бўлди.

Айни пайтда Анварбек Собирович бахтиёр кексалик тапшгани сурмоқда. Бир-биридан ширин набиралари дафрасида шодон ўлтираркан, бир замонлар ўз отасидан эшитганларини кичиктойлар қулоғига "қуяди". Истиқлол фарзанди бўлган жажжи ўли-қизларнинг келажати нақадар норуқ. Улар келажати буюк Ватанимизга муносиб фарзандлар бўлиб етишишларига умид қилса бўлади.

Шу тарикка ҳаёт давом этаверди, шу тарикка ҳаёт дарёси ўзанида оқаверди.

ҲАЙИТ БОВОННИНГ ҲИКОСИ

Ўз ёш билан юзлашши арафасида юрган Ҳайит бобони маҳаллада каттаю кичик бирдек хурмат қилди. Ёши улуғ бўлган унунгина эмас, балки, эзгу ишлари ва омижаноблиги билан донт таратиб, шундай мартабага эришган. (Мартбаа дегани - мансабигина эмас, балки инсонийлик даражаси ҳамдир!) Худлас, бу хизирсифат отахондан эшитганларини ҳам алақачон ён дафтаринга "муҳраб" қўйганди. Бутун уни авлодларимга баён етишининг айни мавриди деб ўйлайман.

- Ҳикмат излаганга хикматдир дунё, деганлари шу бўлса керак. - Дег ҳикоя қилганди бундан йилгача йилча илгари, яъни "саксондан сакрай" деб юрган чочлари Ҳайит ота. - Кимдир умрини турбатга, кимдир эзгу ишларга бахшида этаркан. Ёши бир жойга борганда ҳаммасини англаб етаркану, бироқ, утган йиллар қайтиб келмаскан. Абабга, эзгулик умрининг безати бўлган кишилар бу дунёдан ризо бўлиб кетаркан. Вақтини бўлмагур нарсаларга сарфлаган кимсалар эса чексиз афсус-надомат билан ўтавераркан.

Қизити шундаки, эзгу ишни ҳам ҳар ким ҳар хил тушунаркан. Ақидапараст бир йилгит Мақкага ҳажга боришининга "энг эзгу иш" деб биларкан. Ҳақсиз-хуудасиздек уч-қуйруғи қуринмас чулда кетаётса, қароқчиларга дуч келибди. Ўз-қўзларини ўраб олган қароқчилар йилгитни талаб кетишибди. Салгина қаршилик қўрсатган экан, роса дўппослашибди. Ҳоддан тойган йилгит бир неча кун шу алфозда ётибди. Беҳуш ётган жойида туш қўрибди. Тушида уша қароқчилар қишлоқда қолган онасини

Ҳам беаёв қалтақлар, мола дупёсини шилиб олаётганини, Қизиги, она бу ҳолдан заррача хафа эмасмиш. Аксинча, мамнун ҳолда жимқармиш. Сабабини сўраса, ўз ўғлининг қалтаги олдидан буларники нима бўпти, дермиш... Йигит онаси томон ҳар қанча интиласин, у томон бир қадам ҳам юра олмаганиш. Қараса, оёқ-қўллари ишмай қолганиш... Чўчиб уйғониб йигит хатосини англабди. Тассуфки, оёқ-ётишдан ўзга чораси қолмабди. Ахирги бахтига бир қарвон утиб қолибди. Унга сув бериб, ўзига келтирган Қарвонбоши илтифот кўрсатибди. Ўзи билан бирга ҳажга олиб кетмоқчи бўлибди. Шунда йигитнинг тили базур айланибди: "Мен қилган гуноҳимдан қутулиш учун аввало онамдан ўз сўраб, уа мўътабар зотини рози қилмоғим лозимлигини тушунайки!" Қарвонбоши сажий киши. Уни битта тўйсига ўтқазиб, хизматқори билан уни онаси хузурига кузатиб қўйибди.

Инсонни нақадар эзгуликка чорловчи ривоятлар, эртақлар айтиб юртувчи бу отахоннинг ўзи бир ҳикमतлар хазинасига ёшларни ана шундай эзгуликка чорлайди. Баргани яхшилик ва эзгуликка чорлаш Ҳайит боёбо умрининг мазмунига айлантиган.

Отахоннинг оиласи ҳам ҳавас қилса арзигulik. Бир-биридан оқоёбан, матрифатли фарзандлари ҳам ҳаётда ўз ўринларини топишлар. Шаҳридан ва Шаймардон қатор ва турли ташкилотларга раҳбарлик қилаётир. Ҳасанбой ҳукуқшунослик касбини эъзозламақда. Хусан эса ички ишлар соҳасида самарали фаолият кўрсатмоқда.

Юз ёш билан юзлашиб арафасида юрган Ҳайит боёбо эса фарзандлари, неваря-чеваралари даврасида бахтиёр кексалик гаштини сурмоқда.

КҮНГИЛА МУАКИ (Садаг Шоймардонов суратига чизгилар)

Умрни оқар дарёга қиёс этишлари бежиз эмас. Инсон умри йиллар билан эмас, унинг эзгу ишлари билан ўлчанар экан. Энг муҳими - умр ўлчови! Шу нисбатан қисқа давр ичида яхши ишлари билан ном қозонган киши жаннапти бўлади.

Тадабалик йилларим эди. Батъи тентқўрларим қатори камсуқумроқ яшар эдим. Ўша кезлар Ҳизирга йўлиққандак Садаг ака Шоймардонов билан танишиб қолдик. Ушанда

Садаг ака Қамлаши туманидаги қайсидаир ташкилот раҳбари эди. У киши ҳам биз тахсил олаётган институтда ўқийётган эди. Биз пойтахт шаҳрида жуда қадарон бўлиб қолдик.

Ақдан кишининг тап-сўзлари замирида ҳамisha ҳикмат мужассам бўлади. Бир кун Садаг ака шундай аёл: "Даштдаги даракта эгибор бергангисан! Ёш жазирамасио тирисса шамолларига, сувсияликка кишининг совутига бирдек дош беради. Қўлдам чоғи яна яшнаб курутга чиқаравради. Чунки дашт дарактининг илмизи бақувват бўлади. Сен - даштнинг боаси! Қора меҳнатда тоблангисан! Илмизинг ҳам бақувват, ақлинг ҳам теран! Даракши илмизи, инсонни эса ақл-идроки, дустлари, теварак-атрофидати яхши кишилар қамолга етказадил! Яхши дуст ортқирининг учун аввало ўзинг шунга яраша бўл..."

Қирқ беш йилча бурун қишлоғимга "қўйилган" бу отахонсиз ҳат галлар ҳанон ҳаёт йўлимини мангу ёритувчи шотирларимнинг ҳам ҳаёт йўлларини чарогон этиш учун қўйилган.

Матлашнинг бойлик - кўнгила мулки ҳисобланади. Кимки она шундай кўнгила соҳиби бўлса, умри зое ўтмайди. Кўнгила кўнгиладан сув ичар, деганлари шу!

Тадабалик йиллари ортда қолди. Гоҳо қийинчиликларга дуч келганимда Садаг аканинг галлари дада бўлгани чин. Бу ҳикматли галлар уттиз йиллик раҳбарлик фаолиятим давомида ҳам менга матлашнинг қанот бўлди. Меҳнат бўлсам, унинг заминиде устоз Садаг Шоймановнинг хизматлари бисёрдир. Асли қурувчилик касбига меҳр ўнготган, бу касб сирларини мукаммал эълалашинда астойдил ёрдам берган устоздан мен одамийлик феълларининг ҳам ўргалганман.

Устознинг ажиб ҳислати бор эди. Қачонки у кишининг суҳбатига бўлмай, адабга, ўзимда қандайдир гайрат-шижоат пайдо бўлганини ҳис этардим. Уа зот муқом матлашнинг куч бахш этарди. У кишининг беқиёс матлавий дўниси, ҳаётий тажрибалари, нозик диди, ўткир зеҳни ва пок қалби қалбига учун катта ибрат мактаби эди.

Садаг ака қатор йиллар Қамлаши туман қишлоқ ҳужалик техникаси бошқаруви раҳбари, туман қишлоқ ҳужалик бошқармаси бошлиги, Чим жамоа ҳужалиги раиси, Ёззор туманидаги "Тоҳир-Эухра" ҳужалиги раҳбари давозларидеда орамизда жисман бўлмасан-да, руҳан барҳаётдир. Садаг аканинг саодатли ишлари давом этаверади...

БЕНОРОМ ҚАЛА (Аустим Бойман Асадов сураётига чизгилар)

Дарёнинг ҳам манзили бор, бироқ ҳақиқий аустимик чегара билмаса керак. Уттиз йилга бурун юз берган бир воқеа ҳали-ҳануз ёдимдан чиқмайди. Синфдош аустим, Қарши давлат университети доценти, география фанлари номзода Абдулла Маматов хонадонинга бир меҳмонларни бошлаб келди. Улар орасида фалсафа фани билимдонаридаан бири Бойман Асадов ҳам бор экан. Аустимик риштамиз ушанда боғланган.

Найдан ошиқона даззатбахш садо ва наво таралгани мисола ориф инсонлар даврасида турмаъно, латиф сузлар янграб экан. Уша ажиб турунгда Бойманнинг нечоғли ҳайратомуз тафаккур соҳиби эканлигини, ҳар бир сузи ауроона эканлигини англадим. Кутдан буён орзу қилган аустимни тошгандайм ушанда...

Файласуф аустимнинг фалсафаси шундай: "Мансаб, бойлик, айш-ишрат деганлари утқинчи. Фақат билим, пок вийжадон, юксак тафаккур, эзгулик донишмандлик фазилатлари инсон номини абадийликка етказайди".

Аустимнинг ўзи яхшигина нотик. Нутқ маданияти ва нотиклик санъати - зийёи кишининг зийнатидир. Худди шу турдаи. У шу фазилатларини барча зийёларда ҳам куришини орзу қилади. Бунга файласуф олимнинг 2000 чоп этилган "Ешлар ва қадрият", 2001 йилда чиққан "Умр сабоқлари, уттан йили ўқувчилар қулига етиб борган "Эзгулик чечаклари" китобларидаан ҳам билса бўлади. Мазкур тўпламларда покиза туйғулар ва ибратомуз фикрлар ўзига хос таразда ёритилгани эътиборга моликдир. Зукко ва нозиктаъб китобхонлар жавонини безаган ушбу китоблар тафаккур гулшанида ўзига хос гулдастадар, дегимиз келди.

Утадарга сабоқ бераётган олим аввало ўз онасида ҳақиқий олим бўласин! Бу жиҳатдан ҳам Бойман Асадов ҳавас қилса арзигулик инсондир. Утилари Амшодебек, Фурқатбек ва етти қизи ҳаётда муносиб ўринларини тоштанлар. Фарзандлари қамолдан бахтиёр Бойман Асадов бири-биридан ширин набирадар даврасида бахтиёр кесалмик даврини сураётир.

Файласуф аустим ҳаётда ўз фалсафаси билан яшаётганини, муруду мақсадида етаётгани унинг беқиёс бахти деб билдиман.

ҲАЁТ МЕЗОНИ (Ён дафтарадаги битиклар)

Одам қадимкиларга хос одатим - ёнимда ён дафтарида нормайман. Модомики, қалам, қоғоз ёндами, бас, турфа фикрлар, ажойиб кишилар сиймоси, баъзи ноёб кимсалар қандай фикрлар битилаверади.

Этибор берсангиз, бировларнинг ортидан макташга ожиз тилнинг ёмонлаш, гийбат қилиш "хусусияти" кўпроқ бўлади. Неҳудидир гийбат қилишдан ентил тортиб яшайдиганлар кам эмас. Ушбу қорамаларим гийбату турбат ҳақида эмас, билмак, ажойиб инсонлар ҳақида. Модомики, кимнидир макташгилгани, демак, у чиндан ҳам мактовга лойиқ инсон. Мукум ўроқов деган кишини ҳаётда учратмаганман. Бироқ, бир жойга меҳмондорчиликка борганда уа зотни гойибдан яхши куриб қолдим. Негаки, даврадагилар тилларидан бола тоғинб макташар эдилар. Уша ажойиб шифокордан кўп беморлар дардига малҳам тошган эканлар.

Юртимизда яхши шифокорлар жуда кўп. Бироқ, қаммасининг ҳам бирдек макташавермайди. Демак, яхши шифокорлар ичра янада яхшироқ ном қозониш учун кўп фазилатлар даркор экан. Уша, фазилатлар эса гойибона аустимга айлانган Мукум ўроқовда бисёр экан!

...

Шифокору табиблар ҳақида аздадан ажойиб фикр ва риноятлар бор. Эмпики, қадимда бир табиб минг бир дарда даво топибди. Хатто, сўқир кўзларни ҳам очибди. Шунда табибнинг ганимлари ҳасада утида ёниб, турли итволлар тўқништа киришибди. Мақсад - уни маъх этиш экан. Золим шохга табибни роса ёмонлашибди. Бировларнинг нотарасига осонтгина ўйнайдиган шох, табибни тириклайин утга ташлашни буторибди.

Табибни бир уюм уттига утқизилибди. Шунда ут қўлиш керак бўлган хизматкор қулида машъаласи билан яқинлашибди. Одамдан ҳайрат ичра кузатибди. Наҳот, табиб остидаги уттинга ут қўйилди? Наҳотки уа муътабар зот куюб, қулга айлананди?

Ўқ, ундай бўлмабди. Ҳалиги хизматкор қулидаги машъалани табибнинг қулига тутқазиб, тазлим бажо айлабди ва барчага эшиттириб, шундай дебди:

- Кузаришга нур бахшида этган олижаноб табиб! Эй, инсонлар умрига умр қушган дардларига малҳам берган, ҳатто, шохимиз туғилар чоғда уни ва онсини ўлимдан саҳуаб

Қолган Халоскор зот! Ҳозир шохимиз амрига итоат этиб мен сенга ут қуйишим керакигини қуриб турибсан. Амбатга, подшо амри вожиб. Сендан илтимосим, аммамо ўзинг нур бахш этган қуларимни ўйиб ол, ас! Холминга қайтар...

Бу гапдан одамон бир қалқибди. Қушқа ўтирган шох ҳам қандок пастга тушганини ҳеч ким пайқамай қолмади. У хизматқори қўлидаги машъалани юлқиб олганча ортга улоқтирибди ва табиб одамида бош этиб шундай дедди:

— Сизни шу қўйга солган асо шох эмас, ҳасаддир! Ҳасадўйларингиз тапига учиб, ақдан озаётган шох эса ҳалок бўла бошлаганида уни ажад сиртмоғидан кутқарган ва мени эсон-омон ёрут дунёга келтирган Сиз ҳазрат экансиз-ку!

Бу гапдан ҳам одамон бир чайқалибди. Одамлар оққиш билан табибни шох саройига қулати бошлаган маҳал ҳасадўй-игвоғарлар жон ҳовуҷлаганча олис-олис саҳроларга қочиб кетишгетган экан...

...

Ушбу мақоламга мухтасаритгина қилиб "Эл фарзанди" дег сарлавҳа қўйсам бўларди. Пайти келиб, шундай бўлар ҳам, Ушанда қаҳрамонининг нури сиймосини кенгроқ ёритиш маврида бўлар. Ён дафтарга эса қисқа таърифини ёзиш маъқул қўринди.

Ҳовлимизда икки тул тут дарахти бор. Ҳар йили баҳсашаётгандек улар бир-биридан мул мева беради. Боддек ширин тутдан нафақат одамиз, ҳатто бутун қишлоқ баҳам қўради. Аустим Хушвақт Жовалиевни шу мевадан дарахтга ушшатаман. Уни улкан бир дарахтга ушшатаман. Уни улкан бир дарахтга қиёс этсам, мевадари - шотирдари, издошларидир.

...

"Татъматир" сарлавҳади асар ёзиш ниятим бор. Чунки бу асар қаҳрамонлари мента сира тинчлик бермайди. Қаранг, бу таъматир "раҳбар" хизмат машинасига ўз ўғлини, ҳайдовчи қилиб олибди. Сабабини ҳам бир хил тушунаркан; иъти, ўғлининг "ишончли қўли" орқали узатилган нарсага қараб ўзгарадиган "муомада" қиларкан.

Қинтир ишнинг қийини қирқ йилдан кейин ҳам чиқадди. Ушанда ўзига қўшилиб ўтди ҳам "тамом" бўлиши мумкинлигини наҳот тушинмаса у бефаҳми...

Фозила йўла жоҳил шохлар ҳақида кўп эшитганимиз. Жоҳил шохлар батылдан илму-маърифатдан йироқ, разил кимсаларни ўзинга вазирликка олар экан. Таъинийки, бундай вазир шохга таъин бўлиш ўрнига, аксинча унга ҳалақит берадиркан. Тутри булардан адаштириш, бузғунчилик, фисқу-фасод, одамлар орасида низо чиқариш, ҳалқни талаш, жабру-зўлм ўтказиш, оғора улқини вайронга айланттириш, қабтарлар уясини бойқушларга макон қилишга интиларкан. Кўпича, ўзга юртлар билан урушларга ҳам шунанга вазирлар сабаб бўладиркан.

Ришоят қилишларича, қадимда бир жоҳил шох разил вазирнинг қистови билан қўшни вилоятни босиб олади. Ҳалқни талаб, юртини вайронга айланттиради. Мазлум ҳалқ жа таслим бўлишни ор билди, қурашни давом эттириверади. Оғорамак, мустақиллик, эркинлик учун жонларини амалларидир.

Амрири босқинчи шох ўша юртнинг собиқ ҳокимини келтиришга чорлаб, ҳалқни тинчйтиш йўлини ахтаришга мажбур бўлибди.

Собиқ ҳоким оқил ва донишманд экан. Босқинчи шох тақдирини ерда қодирмай, унинг хузурига келибди. Афсуски, босқинчилар саржори уни жулаур, йиртиқ қийим-бошиш жирканч ва нафрат билан босқини ғазабнок юзидадан аён сезилибди. Шунда донишманд ҳоким сиполик билан иш туттибди. Адоват ўтида ёниб турган шох олдига қанжарини йиртиқ ғилофи билан қуйиб, шундай дедди:

"Шўн билиники, ҳеч бир жангчи қин билан эмас, ҳақиқий қилат ё ханжар олаб майдонга тушади. Мана, йиртиқ ғилоф ичиди утқир ханжар шай турибди. Қини йиртиқ, сурати хушук бўлса-да, пичоқнинг ўзи асл темирдан ясалган. Менинг ҳам ташқи кўринишим хушуклиги аён, чунки қийим-кечкаларим, либосларим йиртилган. Аммо одам суратига эмас, сийратига қараб хулоса чиқаринг..."

Инсоннинг ички дунёси суратида эмас, сийратда бўлибди. Унинг сурати гузал бўлса-ю ўзи маънавий қашшоқ, руҳан мажруҳ бўлса, бундан не фойда? Инсоннинг негизли буюкқилиғини маънавий дунёсини, ақли, фель-атвори, илму-хунарига қараб билса бўлади.

Қишнинг бойлиги мол-дунёси билан эмас, назари туқлиги билан белгиланади. Бундай киши юксак мартабага эришганда ҳам ҳеч вақт порахурилик қилмайди, ҳалқни таламайди.

Бир донишманд шундай деган экан:

"Чуғомиллар бирлашиб тармашса, филнинг ҳам терисини шилиб олади". Қиссадан ҳисса шулки, ҳақ - катта куч, бахисоли олов. Бунни тушинмаслик, назарга илмаслик, ақлсизликдан бошқа нарса эмас. Улуғ шоир Чуғлом тавбири ила айтганда, ҳақ дентиздир, ҳақ тўлқиндир, ҳақ кучдир! Заҳарли илон танасига уралиб олсада, хушбўй дарахт муаттар ҳидини йўқотмагани мисол, атрофда гоҳ нобон кимсалар уралашиб юрса-да, донишманд кишилар тўғри йўдан адашмайдилар...

Буюк бобокалонимиз Бобур Мирзо ўз келини - ўғли Ҳумоюннинг хотини Ҳалида бонуга шундай деган экан:

"Суратинг борки, сени севган одам ўзини бахтли ҳис этади. Сийратинг борки, муҳаббатинг ўзини ҳам бахт келтиради".

Ило, ҳар бир инсоннинг сурати ҳам, сийрати ҳам тўғри бўлсин. Ўзига ҳам, ўзгаларга ҳам бахт келтирсин.

АЁЛ ВА КИТОБ

Дедим: айт умрининг маъноси нима?

Дедим: чармоқ ё шам ёки парвона.

Дедим: бу дунёга бино қўйган ким?

Дедим: ё гўл, ё маст ёки дивона.

Паҳлавон Маҳму

Олис сафарга отланган киши йўлда зилмол чашмага дуч келибди. Чашма бўйида шундай битикка кўзи тушибди:

"Кимки бу сувдан ичса минг ёшга киради".

Узоқ умр куриш илмжиди сайёҳ чашмадан сув ичибди ва минг йил яшабди. Лекин ўз тентқурабди, авлодларидан ном-нишон қолмабди. Ўша қадардонларисиз яшаш нақадар азоб уқубат эканини англаб, ҳаётдан кўз юмибди...

Бу воқеадан бохабар бир киши бўлук сувидадан мутлақо ичмасдан, ўша сув оқётган ариқча бўйига чинор экибди. Таймонаси тулганда у ҳам боқий дунёга кетибди-ю, аммо чинори минг йил яшаб турибди. Чинорни эккан кишини ҳам одамлар "бўни фалончи эккан" дея шунча йиллар ёддан чиқармабдилар. Демак, инсон умри йиллар билан эмас, у қилган яхши ишлари, эзгу амаллари билан ўлчанаркан!

Яна бир ривоятда айтилишича, ақл-заковатли, истеъдодли инсон бутун умрини эзгу ишларга бахшида этибди. Мухтож кишиларга ёрдамини азмай, гарибларнинг бошини силбди.

Бирок, ўзи касалманд экан. Иродаси мустаҳкамлиги туфайлигина дарадини енгиб, эзгу ишларни давом эттирибди. Барибир, дараи зўрлик қилиб, мадордан кетибди. Жууд заифлашиб қолди. Бунни кўрган рафиқаси ўзини ортиқча уринтирмасдан, соғингани ўлашини маслаҳат берибди. Даволаниб, узоқроқ яшаш учун қароқот қилишни сўрабди.

У киши эса турмуш урғотига танбех берибди: "Юз йил яшасангда кишиларга фойдагн тегмаса, бундай умрининг кинга керати бор?" Шу фикрида собит қолганча ишини давом эттирибди. Шунга яраша эа орасида обрў-эътибор қозонаверибди.

Кўп кушанадаси бўри, эа кушанадаси ўғри бўлади, дотлабди, ўша саховатпеша кишининг ҳам ўзига яраша таннмалари бор экан. Баъзилари ауст қиёфасидати қоталғулар бўлиб, пайини қирқиништа йўл ахтараркан. Тирноқ орасидан кир қидиришти устаси феранглар унга туҳмат тошларини отишча борибдилар. Эа орасида турли минг-мишлар тарқатишибди. Ахийри, унинг қалбини ярабдилар.

Жаминки дара азобларга дош берган матонатли инсон ҳасадлу итҳо бадоси олднда ожиз қолиб, ҳаётдан бевақт кўз юмибди. Уни сўнги манзилга кузатишга келгенларнинг сон-саноти бўлмабди... Ўша яхши инсондан барибир яхши ном қолмабди!

Мантулжика даҳадор бўлиш илмжиди юрган яна бир киши ҳолуэ бўйига анвойи туллар ва дарахтлар экибди. Ишти ерларини ўзлаштириб, биёбонларга обихайт келтирибди. Укаан ариқ-зовурулар қаздириб, кўпириклар қурабди. Хатто, қатор уйллар, мактаб, богча, нишотлар бунда этибди. Тулу кўп одамларга эзгулик ўлашини хуш қўраркан. Шунда хайрли ишлар орқасидан кўлаб ауст-олнолар ортирибди.

Хуш, ҳаётда абадий нарса борми?

Ҳайрлишталарди, авлодлар давомийлиги аёл туфайлидир! Маънавий метъросни авлоддан - авлодга етказадиган қазина - китобдир. Шундай худосага келган ақлли дониш инсон қулаги қалам олганча ҳайт сабоқларидан ўлмас китоб битибди. Юрак қийноғи, ақл қаймоғи, қалб кўри, кўз нури ила битилган китоб эса мангу яшаётган экан...

ХАЁТ ОҒТОВИ

Хаёт манбаи офтоб, кунгила муаки китобдир. Қурри заминдаги табиат мўъжизалари кўёш нури туфайлдир. Худди шунингдек инсон рўҳий оламида боғиқданган мўъжиза ҳам китоб эканлигини унутмасанк зарур. Китобсиз қобил инсон бўлиб етишиш амри маҳол. Китоб битмас - туғанмас маънавий бойлик. Уни ҳеч вақт қўлдан қўймасанк дозим.

Китобсиз тараққиётга эришиш амри маҳол. Инсон оғзулари қамолот чўққисига эришишида китоб маънавий қанотдир. Ақли расо киши уни ҳеч қачон қўлдан қўймайдир. Китобчалик содиқ дўст йўқ эканлигига иймон қалтириб яшайди. Сиз ҳам азизлари, умрим жуда сермазмун ўтсин, десагиз китоб ила ошно бўлинг.

ДУНЁ

Хаёт тиласимотларига қизикқан бир йигит Донишманддан суради:

- Айтгинчи, дунёни ким ўзгарттира олади?

Донишманд шундай жавоб қайтариди:

- Қўриб турганингиздек - Инсон ақли-заковати, меҳнати...

- Сизингча, ҳаётда дўст ким? Душманчи?

Донишманд бу саволга ҳам оқилона жавоб берибди:

- Инсоннинг дўсти ҳам, душмани ҳам ўзидир.

- Бу гапни қандақ тушуномқ керак?

- Чунки, киши кўнгилида нафрат қўзғатган ҳам, эзгулик

туйғусини

жуш урадиган ҳам инсон бўлади. Ёлгон сўзлагувчи, ҳасад билан турфа салбий ишларга қўл урган ҳам инсон, виждон ила яхши ишларни амалга оширган ҳам инсон. Ожизларга ифрат, шарм-ҳаё туйғусини қаранг. Ахир, бу ажиб тўзалмиқ пардасини нимага қийс этиш мумкин? Таассуфки, ҳаё пардасини улоқтириб, кўнгилини аиниқлашган ишлар қўлиб юрганлар ҳам кам эмас. Донишманд ошпоқ соқолини тутган ҳоҳда сўзини давом этибди. - Шу боис, инсонлар бир-бирларидан мутлоқо юз ўтириб ҳам кета олмайдир, муҳом жипсилашиб яшаши ҳам мушкулароқ. Ҳаётда шундай қимсадар борки, дўстим деб сўюшнинг ҳам, душманим деб қўйишнинг ҳам билмайсан. Қаранг, саҳрони бўстонга айлантиришга ҳам қодир куч - одамдир.

ШОҲ ВА ҒАДО

Бир қишлоқда икки йигит тиланчилик билан кун кечиртиришкан. Бирининг қўлидан китоб тушмаскан. Юрган ичунда боши китобдан кўтарилмаскан. Бир кун бошга бағт қўлиш кўниб, юртига подшо бўлибди. Унинг омадидан қўлланган дўсти табриқлагани борибди. Шунда шохона дуббасиди биродари шундай дебди:

- Эй дўстим, мен ҳаётда нимагаки эришган бўлсам, фақат китоб туфайлдир. Тўғри, илгари озода қўшдек эдим! Ўз тоғим билан яшиб, тоғганимни ошаб юраредардим. Эндан та ташишни, заворди юки елкамади!...

Донишмандарча доно сўзларни айтиш учун одам ақлли бўлиши керак. Ақл соҳибигина элига эзгулик улашиши мумкин. Киши танаши қувватини озик-овқатдан олса, ақл илроғи ҳикматлар хазинасидан ёришади. Подшолик мартабасига минган ўша йигит буни дид-дидан англаб еттибди ва ҳақиқий дўст дея китобга ошно бўлибди. Унинг таъ ташишларини енгилатган ҳам, хидоят йўлига бошлаган ва ҳақиқат тутанмас бахт қалтирган ҳам китобдан олган ақл хазинаси бўлибди.

Қиссадан ҳисса шулки, қимки китобни қанот айлади, ҳаёт уни уни бахт қасрига шайлайди!

ДАРВЕШНИНГ ДАРАИ

Бир дарвеш донишманддан суради:

- Меҳр-оқибат, иймон-этиқода сўзларининг маъноларини қандай тушуномқ керак?

Донишманд шундай жавоб берибди:

- Ҳаёт тарозисининг бир палласида меҳр-оқибат турса, иккинчи палласида иймон-этиқода туради. Қимки ҳаётнинг шу тарозисини тутғи англаса, муродитг етади. Меҳр-оқибат киши аввало илми, маданияти, маънавий дунёси бой бўлади. У ҳақиқатга й қомид инсон. У бегубор, қалби пок бўлади билан меҳр қозонади. Ватанини диддан сева олади, муҳом ардоқлайди. Иймон-этиқода инсон ҳам илми, оқил бўлади. Тасаввуф илмини пухта билади. Шунга яраша инжодни тоза бўлади. Хар хид хирс, бўлмагур ишлардан нироқ юради. Мангикан олаб қаралганда, меҳр-оқибатли, иймон-этиқода кишиларни ҳаётда бир-бирдан ажратиб бўрмайди. Аслида улар ҳаётда эзгу мақсади кишилардир.

Тоғо салбий илмларга қумийиб қолган бандалар ана шундай улут сиймолардан иборат олсалар, ҳаётда муносиб иш ташиш мумкинлар. Илло, алломаи донишмандлар олам

куржидир. Ким бўлишдан қатъий назар донолар сузнга кулоқ илган киши кам бўлмайди. Зеро, бир ҳикматда айтилгандек:

Донолар сузнга кулоқ имасанг,
Энг донон сендирсан, билги билмасанг.

МЕҲР

Бир йилит устозидан сурабди

- Ҳаётда ўзгачаларнинг тури кўп экан. Бирини мисқолаб, бирини ботмонаб, бирини қарич, бирини чақирим билан ўчаш мўлким. Айтингчи, дунёда ўчашнинг имкони йўқ, нараса ҳам борми? На тарози ва на метр таёғи билан ўчашнинг имкони бўлмайдиган нараса нима?

Устози оқиллик билан шундай жавоб қайтарибди:
- У она меҳридир!

БЕҒАМНИНГ ҒАМИ

Қадим замонда бир подшоҳ кексайган чоғи ғамга ботибди, Сарой аҳлини тушлаб, шундай дебди:

- Менинг ҳеч нарсата муҳтожлигим йўқ. Аммо, кўнгалм жуذا хижил. Хўш, бунинг боиси не экан?

Саройни сўқунат қолмабди. Шунда бир дарвеш изн сураб ривоят айтибди:

- Бир подшоҳ ғам-ташвишлардан кутлиш илнжқда ҳар кунни шу байтни такрораб ўтиради:

"Бу дунё менинг ботим,

Ғамим кўшдир, надир у?"

Ўзи шеър мазмунини тушинмасда такрор-такрор айтмо қораверибди. Ахйир шеър мазмунини билдиш истатид саройига аҳли аъёнларини тушлаб, ўша мақсадни аён қилибди.

Шунда бир киши уни шундай шарҳлабди:

- Бу шеърингиз маъноси шунки, "Азиздан ғам дойи билан ярашган бандадир у". Ғам-андуҳнинг давоси эса ҳикматларда баён этилган. Сиз ашъор ўқиш ва унинг маъзини чақиниш хўш кўрурсиз. Бу ҳислат ила сиз муалом ғам фориғ бўлгйсиз. Ҳикматларда айтилмишки, ғам дойи ила ярашган танамизнинг давоси қора ер. "Келмоқ - кетмоқдир". Асган пуриҳкмат гап замирида қандақ маъно муҷассам эканлигини эслаб туриш ўзи кифоя...

Подшо унинг тоққирлигига қойид қолибди:

- Тила тилагининг, - дебди.

Дарвешнома киши таъзим бажо айлаб, шундай жавоб қайтарибди:

Эи шохим, Сизнинг ланохингизда эркин қўшдэк юришим мени улуи бахт. Мамакат осойишта, эа фаровон ҳаёт кечирмоқда. Мента ҳеч ким ҳадақит бермаса бас. Қўбамга қалбнинг изн берсангиз, Сизни дуо қилиб яшайвераман. Илао, ҳаққининг дуоси билан яшаган подшоҳ асло завол кўрматмай...

ҚИСМАТ

Бир чодинг қўлидан чинни коса тушиб кетиб, чид-чил синибди. Бундан келиннинг жаҳли чиқибди. Иккинчи кун тагини шу ҳол такроранибди. Жаҳд отига минган келин зинна масдаҳат солибди:

- Бунинг бир чорасини кўрмасангиз бўлмайди...

Немеҳр ўғил хотинининг ғалини қайтармабди. Хонасининг бир бурчатида мўъжазгина қўлда кўриб, отани жойлабди. Дурдаторга буюртма қилиб, ёрочдан коса ва қопиқ ҳам ясашиб берибди. Овқатни ўша ёроч косада еб кўн ўтказган ота шўрлик уқрининг охиригача ўша қўлдада бағли уыр кечирибди...

Кўн келиб ўғил ҳам қарибди. Кампири дунёдан ўтгач, кўнни худди отасидек ўғли ва келинига қолибди. Бир тад чоғи ичаётлиб, қўлидан чинни шибаси тушиб кетибди ва чид-чил синибди.

Бунин қарангки, ўғли билан келини отасини айнан ўша қўлдага жойлаб қўя қолишибди. Отасидан қолган ёроч коса ва қопиқ ёнига ўғли ёрочдан шибса ҳам ясаптириб берибди...

Қайтар дунё қайтанида ҳам ортинги билан қайтибди... Шу ўринда ҳазрати Саъдий Шейрозийнинг ажиб қисомлари ёйта тушади:

Йиллар ўтиб кетди тепангдан тир-тир,

Отанг мозорига бордингми бир дам?

Отанг хотирига нима эзгулик

Қидаингки, ўғлингдан кутсанг сен ҳам...

МАКТУБ

Ўалим! Ҳаёт дафтарингни виждон, инсоф, адолат гилҳарлари ила безатин. Адолат ва инсоф инсон маънавий оламнинг қўшқидир. Сен матар адолатли ва ҳақиқатпарвар бўсанг, эа назарига тушиб, эъозда яшайсан. Одамларга жабр-эуам қилсанг, вақти келиб кўранинг жабру-жафо бўлади...

Қаёб ойнасини ҳеч вақт сотқиндик, хиёнат, ғаразғуйлик билан ғубордан қилиб қуйма. Нафс ва хирсининг қули бўлма, асли наслинг илҳизлари поклик, эзгулик, инсонийлик, ҳислатлари билан мустаҳкам. Фақат, унга биллиб-билмай доғ тушириб қуймасанг бўлгани...

Ҳамиша ҳақ хизматида бўл. Меҳнатдан тошган обрўининг мўлҳум умрининг мазмунини бўлғай.

Болажоним! Қаҳр-ғазабга эрк берма, дилдорлик қилма, ҳеч кимни ранжитма. Шунда ўзинг ҳам ҳеч қачон ғам чекмайсан.

Қўлингдан келмайдиган ишга уринма. Кечиримди бўл, Қасос ўти билан ёлма. Шунда ҳаёт йўлинг беҳатар бўлғай. Бир шoir ёзганидек:

Қурби етмас ўч олиншга кишининг,
Адамининг ичга ютиб яширсин.

Мақка дони қанча сакрамасин товада
Уни тешиб ўтолмайди ҳеч қачон...

БИР ҲОВУЧ МАРВАРИД

Ўғлим! Оқар дарёга қиёс этилган ҳаёт асли жуаа мураккаб. Ҳаётда муносиб ўрнингни топиб, яхши яшаш учун эзгулик йўлида сабот ила интиломоқ лозим. Инсонга берилган вақт нақадар ганиматдир. Ундан ҳар сония унумли фойдаланмоқ керак. Ҳар қадамда ақл чироти умр йўлингизни мунавар этмоғи учун дурдона китоблар мақола амад қилинг. Хунараи йилит хор бўлмас, деган аустларнинг ижобий баҳоси ҳамиша умрингизга барака киритгай.

Бахтингиз қалитини меҳнатдан толасиз. Ҳаракатда-баракат, деган тап бежиз айтилмаганини унутманг. Инсоннинг жони темирдан қаттиқ, тундан нозик бўлади.

Демак, иродани мустаҳкамлаб, танни чиниқтириб бориш керак. Чиниқиш мактаби ҳам кўпроқ меҳнат билан борлик, улуғвор ишларга ёшлиқда улуғриш лозим. Кексайтанда роҳатини кўрасиз. Эзгулик ила ҳаётда яхши ном қолдирасиз.

Бу ишга эртата киришман, деганлар ютқизади. Чунки эртанинг ҳам ўз тапвишлари бор. "Эртата" деган сўз итарайди. Ундан бошқа ҳар қандай ишни барвақт бажарган маъқул. Ёшлик ҳеч қачон қайтматани қаби бўлуниги таллар, имкониятлар ҳам эртата тақдорланмайди.

Хиёбонда сайр қилиб юрган опшоқ соқоли нурунийдан бир йилит "Нима қийрашсиз, отахон?" деб сўрабди.

"Ёшлигининг!" - дед жавоб қайтарибди нуруний: "Умри бўли излаганларини тошган экану, аямо ўтган ёшлигини то аёда тола олмабди... Ёшлик ҳақидаги хотираларини эслаб илани яхши. Фақат бу даврда умрга татигулик ишлар қилмоқ нафур. Токи уни умрбод эсалингизга аразсин! Ёшлиқда ажиб умр кўргонини кўрмоқ керак. Кексайтанда эса ўша кўрғонда дафру - даврон сурмоқ бахтдир. Ҳар кимни шундай бахтга етказсин!..."

Ун етти ёшдан то йилгирма бешдан ошунига қадар ўтган давриш баҳорга қиёс этадилар. Умрининг шу бетакдор давриш етти - елши хоё ҳаваслар елнга соғурмасангиз, нам этадлаб, хунараи бўлсангиз, ҳеч қачон хор бўлмайсиз. Ишқурмас, танбал бўлдингизми, бас бахт чўққисига эришш даври маҳол.

Бу даврда маънавий қудратингиз китоб, борар манзилнинг эса қутубҳона бўлсин. Китоб - ҳаётингиз йўларини мунавар айланувчи машъададир.

Бақтинг кетди - нақдинг кетди, деган мақол қудратингизда бўлсин. Эзгу мақсадга эришмоқ, қонил инсон сифатида эа назарига тушмоқ учун ягона йўл - меҳнатдир.

Болажоним! Атрофингизга боқинг, такаббур кимсалар элга сира қўшма олмайдди. Оқдй саломлашш оаобини билмайдиган кимсалар бор. Ахир, инсон - инсонга дутф айлаб, сало-даликни қанда қилмаса қандақ яхши эмасми? Саломга қараб алнк, деганларидек, сиз аввало салом бериш оаобини ўрганинг. Сўнг, сўзлашш, даврда ўтириш, жамолт орасида юриш-туриш маданиятини ўрнига қўя биланг.

Унутманг, отиздан бемаза тап чиқиб юрайдиган, ёлгончи кимсалар ҳамиша эа назаридан қоладилар...

Устоз отадек улуғ, деган тап ҳам қудратингизда бўлсин. Уа зот сизга чекманг, асдини, чекманг! Ичманг асдини, ичманг! Демакки, ичганингизда кўрсатган "хунарингиз" дан устозингиз дили ранжитгай...

Илабтдан йироқнинг ҳаёти фаровон, умри чаротон бўлади. Инсон ҳамиша ўзига ўзи ҳисоб бериб туришш керак. Кимки ўзини ўзи тертамаса, уни ўзгалар терлашш мумкин... Демак, сизга ўзингиздан яқин ауст, маслакадош йўқ. Ўзгаларга тапиршидан аввал оёдон ўйланг. Аввал ўйда, кейин сўйда, ўйламай тапирган отримай улар, деган тап бежиз айтилмаган.

Сизга кимдир хасаа қилса, хафа бўлманг. Демак, шунча яраша ютуғингиз бор. Уша нарсани асранг, қадранг! Яхши инсонлар ҳавас, матъан қашшоқлар ҳасаа билан яшани азадан бор гап. Ҳар қандай ёмонликдан ҳам сиз яхшилик ахтарибг. Мухими, ўзингиз таразғуй, доқай, дононалик, динтасалик қилманг. Булар асосий душманингиз...

Одамлар билан муомиллада камсуқум ва эҳтиёт бўлинг. Баъзилар сизга либосингизга қараб кутиб олса-да, ақу-фаросатингизга қараб кузатади. Донолар: "Элга қушимоқ" учун юз йил керак, эадан айриммоқ учун бир нафас етарли - деб бежиз айтишмаган.

Ўғлоним! Сўзларингиз шифобахш тибх мисол бошқалар қабига малҳам бўсин. Гапни гапир уққанга, жонни жонга суққанга, деган нақа замирида улкан матъно мужассам.

Устоз отадек улуғ, деган гап ёдингиздан чиқмасин. Устоз кўрматан шогирд, минг мақомга йўрғалар, дейишлари бежиз эмас. Хунарингизга тан берганлар "устозингга баъми" ёки "отангга раҳмат!" дея олқийлайдилар. Шундай раҳматномадар эшитишга мушарраф бўлинг!

Устоз деган номга ҳар ким ҳам сазовор бўла олмайдн. Устоз - ҳар бир инсон учун ибрат мактаби ҳисобланади. Ботқадаги тарбиячидан тортиб мактабдаги муаллимгача, қолмеж ва олий ўқув юртидаги мурбийисидан тортиб ишхонасидаги устозигача таъзимда бўлган ёш авлод абабта қомил инсон бўлиб қамолга етади. Устозларини эъзоз ила ҳурматини жойига қўйишининг ўзи унинг қомиллигидан нишона. Сиз ҳам ана шундай дустларингиз сафида бўлинг, ўғлим!

Қайсар отни юган ювош қилади, инсон "югани" ўз қўлида, аниқроғи, ақл-заковатида бўлади, деган гап бор. Нафси ва ҳирсини жиловлай олмаган инсон қайсар отни югансиз қолдиргандек бўлади. Ўмрбод таънаю маломатлар тўфониди умргузаронлик қилади. Донолар айтганидек, нафта берсанг эрк - йўлинг бўлар берк...

Насиҳат - олтиндан қиммат. Агар шу насихатларимга амал қилиб, муносиб инсон бўласангиз, ҳааққа холис хизмат қилсангиз муқддирингиз ҳосил бўлгангай. Ҳатто, кетуси авлодларингиз - фарзандларингиз учун ҳам муносиб мерос қолдирган ҳисобланасиз. Мендан сизга ва сиздан ҳам ўз наватидида фарзандларингизга қолдирдиган бир ҳовуч мавариди мисол матъавий меърос шуддир, муртабар фарзандларим!

ТАФАККУР ГУЛШАНИ

Бир файласуф талабаларига шундай дебди:

- Мустиқил юртимизда осойишта яша, илм эгалавчисиз. Бу улуғ бахт қасрининг пойдеворини янада мустаҳкамлаш учун сиз қуйидаги вазифаларни адо этишингиз лозим:
- ота-она оқдидати қарзингизни умрбод ўзиниша интилинг.
- бушг учун фарзандлик бурчингизни оқдаб, яхши ҳисаётлар соҳиб бўлинг!
- илм ва ҳунар сирларини мукамал ўрганинг!
- Анлозорлик қилиб, ўзгаларнинг кунгил ишласини синдирманг, қабдини ярамаманг!
- адошпанга тўғри йўл кўрсатинг, эзгулик сари етакланг.
- Душманни дўстга айлантиришга эришинг! Мара ва қомил инсон эканлигингиз шунда билинишини унутманг!
- бирор ишда шубҳага ўрин қолдирмасдан, ишонч уйғотиб ишланг!
- эа орасида аҳиллик, иноқлик уруғини ундиритишга интилинг!
- тиниқ сувни дойқалатманг!
- аздад ашуда айтманг, ҳатто қаттиқ сўзлашманг!
- ерни эъзозланг, табиатни асранг...

Кимки она табиатга хиёнат қилса, табиат ҳам шафқатсиз ўч олади.

Сизлар ҳам навниҳосизлар. Бахт ва бахтсизлик фарқида бординг. Бахтли яшаш умрингиз мазмунли бўлсин. Оқданда сизни нималар кутаётгани ноён. Ҳар қандай вазиятда ҳам оқмонча иш тутсангиз адашмайсиз.

Одам адашгани, қай бир ноқасаларга адданиши мумкин. Аммо бу билан одамларга ишонч туйғуси сўнамаслиги керак. Септир ва синҷов бўласангиз гафлатда қолмайсиз. Бир шонир бу дунёни бозорга ухлатган. Файласуфона фикр. Қим муқом хушнуд, кимнингдир шайти сўниб яшайди унда. Сиз ўзгалар бахтидан қувониб яшашга ўрганинг. Сизни оқданда синоатларга бой ҳаёт кутмоқда. Устозлар панд-насихатига, ўғитларига қулоқ тутсангиз, ҳаёт сирларини теран нигоҳ ила англаб етасиз. Бу насихатларимиз ҳам қолусида эришажак бахтингиз қадити бўлса ажабмас, фарзандларим!

ЖАННАТИ ОДАМ

Бир кунли Масъуд Ғазнавий тушида отаси Маҳмуд назнатини курибди. Отаси жаннатда юрганмиш. Ўғли ҳайрон қолганча: "Одамлар сизни "аўзахи" дейишарди, жаннатда юришингиз боиси неаур?" деб сўраса, собиқ подшоҳ салмоқланиб жавоб берибди:

"Уткинчи дунёда эҳтимоа кўп гуноҳ қилгандирман. Бирок, қай бир жанда гаройиб ҳодиса юз берган. Сипоҳдорим бир кампирнинг ҳовлисига бостириб кириб, олма дарахтининг кесиб ташлабдлар. Олма ҳосили билан кампир олати норасидасини боқаркан. Насибаси узилган оғизга бу ҳаққа арзи-ҳол қилди. Аҳолат юзасидан мен сипоҳдоримни қаттиқ жазоладим. Кампирга эса норасидаларини улайтигуналарни қадар еттулик нафақа тайинладим. Уша савобдан ишим учун фоний дунёдаги гуноҳларимдан тамоминида фориг' этигани, боқий дунёда шундай бахтга мушарраф бўлдим..."

Қиссадан ҳисса шуаки, эгулик ва яхшиликни қандай қилмаган киши бу дунёда қолиб у дунёда ҳам қолмаскан!..

САВОҚ

Бир подшонинг зукко ва тадбиркор вазир бўлган экан. Бир кун беомон жангдан сунг вайроната айланган шаҳарни кўздан кечириётган подшо ва вазир иккита бойкушга дуч келишибди.

- Улар нимадлар ҳақида сўйлашаётган экан-а? - Савоб ташлабди подшо вазирнига қараб.

Доно вазир худди кушлар товушини эътибор билан тинириётгандек бир дам кулоқ туттибди-да, тўғ "таржумонликни" қилишга киришибди:

-Бир иккинчисининг қизига совчиликка келибди.

-Хул, совчи нима дегити? - Қизиксинибди подшо.

- Қизининг қалинига йилтимата вайрон бўлган иморат сурапти.

Подшонинг қизиксини ортганча сурабди:

- Совчи нима дегити?

Доно вазир нимадананр истиҳода қилибди. Подшонинг қистови билан зўрга тилга кирибди:

- Шу подшо омон бўлса, юзлаб вайронлар беришим ҳам мумкин, дегити...

Бу талдан подшо бир секканиб тушибди. Хатосини англаб, бундан буён беҳуда жанг қилиб, қон тўкмасаликка, оёда шаҳару қишлоқларни вайроната айлантIRMасаликка оги ичибди.

Йиллар ўтиб бу ўлакани бойтуғиллар тарк этишга мажбур бўлибди. Нетаки, жаннатта айланган мамлакат осмониди қаддиргочу қабулар сингари тинчлик эачилари қанот қоқётган экан-да!..

ТИЛА ВА ДИЛ

Бир доғишмиди утиларига шундай насиҳат қилибди..

"Тилангиз ва дилингиз муоом бир бўласинио тила куаретининг қиёси йўқ. Кўп нарсани бор қиладиган ҳам, йўқ қиладиган ҳам тил. Тилсиз эгу ишларни амалга ошириш мумки. Қимки тилини жидовлай олма, роҳат фароғатга яшайди. Аввал уйлаб, кейин сўйлайдиган киши қач вафот қоқилмайди. Билмакс, қимнингдур кўнгулга озор бериб қўйиши ҳеч гап эмас. Донолар дейдики: "тиг' яраси биттади, аммо тила яраси ёмон..." тағип бир мақол: "Биров тоғини гапирар, биров қоғиб..." Авлодларга айтар сўзимиз шуаки, қим биланки муомада бўлманг, албатта тоғиб гапиринг! Ҳар сўзингиз дилларга малҳам бўласин!.."

ҲАЁ ВА ГҲЗАМЛИК

Одамдаки жамикни жонзотлар орасида фақат одамгина яратувчининг ўзига хос сифатлари билан зийнатланган. Ҳотин, инсон эгуликдан лаззатланади, иллатлардан нафратланади. Яхшилик куртакалари барқ урган кунгил соҳиблари муоом муроғига эришадлар.

Доғишманди демишқим, жундан куя, туручдан мита, йочдан курт, тупроқдан шўр чиқади. Одамзода булоғи бўлгани аёдан-чи? Яхши инсонга ҳам, ёмонига ҳам сунт берган она - аёла-ку! Аёла бешикни, бола дунёни тебратар, деган гап бежиз айтиммаган. Дунёни тебратишга қодир бола туғиб тарбиялайдиган, қамолга етказадиган аёла инимасига нечоғли ўлкан маъсулят юкланганини англаш мумки эмас.

Ҳеч бир ота-она фарзандим ёмон бўлсин, жиноят қўчасига кирсин демайди. Бирок, бола дунёқарашининг шаклланишида, унинг турфа йўларга кириб кетишида манажуа муҳит муҳим аҳамият касб этади. Ҳар бир ота-она фарзандининг, устоз шогирдининг қалбиди меҳр туғиуларини уйғотиб, айни вақтда қаттиққўллик билан тарбияласа мақсадага мувофиқ бўлур эди.

Учинишда баъзи оналар фарзандларини ҳаётга ўзига хос усуллар тайёрлагандлар. Пишиқ бўлсин дег кези келганда қалтиқсаб тургандлар. Самараси эса ёмон бўлмаган...

Йолак ва қадар нима? Назаримда, инсон учун қобил фарзандан ортиқроқ бойлик бўлмаса керек. Инсон ўз қадрини ана шу фарзанди туфайли топади. "Қиз оиданинг туан бўлса, йилг' унинг' устунидир" деган ҳикматли гап бежиз айтиммаган.

Оқиди она ўлғига гўдақлигиданок шундай насихат қилди:
"Ёшлиқданок ноқобиди, дақов болалар билан дўст бўласант",
ичсант, чексант, бемахал кўча-куйда санқиб юрсант оқибатини
нима бўлади? Кўри тушган дарахтдек вужудинг адоий талом
бўлади-ку. У ҳолда сендан нимани кўтиш мумкин?..."

Ёшлиқнинг қадрига етиш керак. Умрини беҳудага
сарфамаслик лозим. Ёшлиқда ўтган ёшлик, умр - мусибат"
деган Абай Қўнонбоев. Ёшлиқда олинган илм тошга ўнб
ёзилган қабди мустаҳкам бўлади. Ёшлиқда илм олинган, ҳунар
ўрганишга интиломок зарур. Бу борада она зиммасига
қанчаллик улакан маъсулият юкланишини таърифлашга ҳожат
бўлмас керак. Ёшларни тарбиялашда онада аёлининг,
мактабда муаллимнинг ўрни бекиёсдир.

Инсон гўзаллиги унинг одаби биландир. Одабди инсонлар
умри поклик, тўғрилиқдир. Шу эзу йўлда бахт салтанатини
қурдиладир. Юксак одаю соҳиби ҳалола меҳнати ила кўни
кечириб, фарзандларига харом дўқма егизилдан ор
қилдиладир. Ўз бахтини меҳнатдан топади.

Инсон ҳаёси билан гўзал. Бундай кишиларни қомил инсон
дейиш мумкин.

Қомил инсон бамисоли мевали дарахтга ўхшайди. Мевали
дарахт ўсиб-ўтиши, сифатли мева бериши учун қанчаллик
меҳнат талаб этилса, инсон қомиллик даражасига етишмоли
учун шундай меҳнат зарур. Бу меҳнат - тарбия. Тарбия
боғининг боғбони эса - аёлдир!

Тарбиячининг ўзи тарбияли бўломоли лозим, деган ҳикмат
замирда оламга маъно мужассам. Шу боис бўлуғси она
хисобланмиш қизалоқларни жуада ёшлигиданок, ҳаётга
муносиб тарбияламоқ лозим. Улар нафақат тарбияли
бўломоли, айни вақтда соғлом, бақувват бўлса айни
муааодир. Нетаки, соғлом ва бақувват онадан бақувват
фарзанда тутилади.

Гоҳо пул топиш илннжида болалар тарбиясига бефарқ
қаратган баъзи ота-оналар бу хатоллик қандай оқибатларга
олиб келишини англаб етгандариди афсуски кеч бўлади...

Ахир, ўтмишда ҳам иқтисодий қийинчиликлар бўлган-ку,
Бирок, ҳеч қайси ота-она фарзандлари тарбиясига бефарқ
қарамаган. Бўни бутун ҳам ёшларга ибрат намунаси
бўлаётган улуғвор инсонлар тимсолида кўриш мумкин.

Маданият ва маънавият қай даражада эканлигини билмоқ
учун аёлларга разм солинт. Улар келажак бешинги
хисобланади. Ўзлигини англаган ота фарзандларининг
келажатини ўйласа аввало аёлини асрасин, улар тарафига
отир юмуш юкламасин. Аёлни табиат ато этган аёллик,
оналик вазифасини адо этиши учун имкон яратсин.

Аёл оқойништа яшаса, қалбиди муҳаббат курткалари барқ
урди. Шу ажиб муҳаббатдан фарзанда туғилади.
Муҳаббатдан яралган инсон абадул-абад Ваганига, ҳақиқига
меҳр туйғуларни ила яшайди. Мана, аёл меҳрининг
беодаҳлиги қаерда!..

САДОҚАТ

Оида кўржи аёл борига қаноат қилиб, эрининг хўрматини
жойига қўйса жаннатга бўлади. Бундай аёл ҳар қандай
оидада ҳам хўрматга сазовордир.

Рашик - оида қушандаси. Гоҳо ишдан кечроқ келадиган
эрини турли маълуматларга қўйиб шантиллайверадиган
хотин аслида ўз муаасини ўзи ҳам тушинмайди. Шундай
лашномалардан "тўйган" эр бир кўни хотинига икки энлик
хат қолдирибдино боши оққан томонга равона бўлибди. У
узок йўл юриб, бир жойда меҳр топибди. Излагани ана шу
меҳр экан. Бу меҳр оқиди аёл тимсолида экан. Яхши
ишшдан умидвор киши шу аёлга ўйланиб, муруду
мақсадига етибди.

Демак, эр-хотин муносабати қанчаллик мустаҳкам бўлиши
ҳам аввало аёлларга боғлиқ. Оқиди аёл эрита меҳрибон
бўлса, севиб-ардоқласа ҳеч вақт эри "айниб" кетмайди. Меҳр
дарахти меваси эса меҳрибон фарзандлар бўлади.

Ҳақиқий оида пойдевори эҳтимол севилишдан бошланар.
Қайсики қиз аввало севибди, энди уни асрай билмоғи жоиз.
Унинг ишваларига маҳули бўлиб севаган йилит оида
куртанидан сўнг тушмон қилмадими, демак, синчи (пойдевори)
садоқатдан бўлган оиланинг мустаҳкамлигини кўрини!

Хотиннинг гўзаллиги юзида меҳру муҳаббати акс этиб
туришида деб биламиз. Ифрат, латофат, шарму ҳаё оқиди
аёлларга хос фазилат. Улар ҳеч вақт эрита руҳий азоб
бермайди. Билвакс кўз қорачигидек асраб-авайлайди. Эрини
авайлаган хотин аслида ўз бахтининг булоғи бўлиш
оиласини, фарзандларини авайлаган хисобланади. Эрининг
қадрига етмаган хотин ана шундай бебаҳо бахтдан бенаасиб
қолиши ҳеч гапмас. Ажойиб ҳинд фильми "Сантам"да
Раҳмонинг бир ажойиб гапи бор: "Эрининг кўнглини
омоллаган хотин - эрсиз қолади..."

Аулида сира ўзгармас бир мавзу бор. У ҳам бўлса севаги,
муҳаббат мавзусидир. Бу мавзу марказида афсонавий
паризодадек гўзал қизлар, мунис аёллар туради. Муҳаббат
бўстонида қадим ранжида этаётган гўзал сингилларимиз,
аёиз қизларимизга тилатимиз - бу йўлда хато қилманг!

АҚА ХАЗИНАСИ

Ривоят қилишларича, бир подшонинг ёлғиз ўғли ақал, фаросатли бўлиб улғийибди. Паҳлавонликда тенги йўқ экан, Истеъодди, зерҳи бўлиб, ёшлиқданок илмга берилибди.

Мўйлаби сабза уртанда отасини унги уйдантирмоқчилигини айтибди. Йигит ўзига муносиб қизга уйланажagini, афсуски бу яқин орада унақаси учрамаганини тушунтирибди. У қиз илмди, ақл-фаросатди, мусиқани тушинмагандан бўлиши лозим экан. Ота-онаси ҳам шунақа қизни ахтариб, топишолмабди.

Ниҳоят, йигит ота-она ризолигини олиб, ўзга юртга равона бўлибди. Ёлғиз ўзи йўлга тушди. Йўлда бир нуруннинг савдотар билан ҳамроҳ бўлади. Чол отада, йигит пиндад замида.

Ўзоқ йўлда яхши ҳамсухбат бўлгани маъқул. Йигит талатни савод берибди:

— Отахон, йўлимиз ўзоқ. Мени кўтариб оласизми ё сизни кўтарай?

Чол энсаси қотибди-ю индамабди.

Улар бутдойзор бўйдан ўта бошлабанаар. Бутдой ўраётанларга ишора қилганча йигит тагин тап ташлабди:

— Отахон, одамлар бутдойни хомдай ўраётганим, дейман...

Тоқати тоқ бўлган чол жеркиб ташлабди:

— Хом бўлса уришармиди? Бутдой пишиги алақачон бўлган-ку!..

Икковдон тагин йўлда давом этибди. Тобут кўтариб келишадиган одамонта дуя келишибди. Йигит тагин антиқа савод ташлабди:

— Отахон, тобутдаги одам уликми ё тирик?

Чолнинг фитони фалакка этибди-ю, бирок босиқлик билан жавоб қайтарибди:

— Ўғлим, наҳот шундай тушинмасанг?! Ахир, тирик бўлганида ўзи юрмасмиди? Тирик одам ҳам тобутта чикайми?

Чолдан дашном эшитса-да йигит хафа бўлмайди. Невани, у берган саволлар замирида улкан маъно мужассам эди. Бунга чол манзилга етганда билади. У йигитни уйига меҳмонга тақриф этади. Чолнинг ақлу фаросатда тенгги йўқ тузад қизи бор эди. Чол қизига йўлдаги воқеаларни сузлаб беради.

Отаси ва йигит ўртасида бўлиб ўтган тап-сузаларни эгиб-бор билан тинглаган қиз маҳзун бош чайқайди. У берган

саволлар замиридаги фалсафий маъноларни отасига тушунтирибди. Мум тишлаб қолган чол ўзини қойийди. Сўнг, қоната дастурхон кўтариб қираркан, меҳмонга эҳтиром ила шундай дейди:

— Йўлда берган саволарингизга жавоб топибди! Биринчи савол мазмунини йўлимиз ўзоқ, зеркиб қолмаслик учун ўзаро суҳбатлашиб, дарду ҳол бўлиб, сиз мени, мен сизни овултириб қеайлак, деган экансиз. Мен эса фикрингизни фехмайд олмабман...

Иккинчи савол маъноси: ўриадиган бутдой бойга тегишлимикин ёки камбағалга? Шу бутдойдан қим қўпроқ манфаатдор бўлар экан, дебсиз. Бунга ҳам туғри тушганга омай бекорга сизни ранжитибман. Учинчи саволнинг ҳам ҳам бағоят пурмаъно экан! Ўғли, айрим одамлар тирикчилида ўзгалад манфаати учун бирор эзгу иш қилмайди, ҳеч қимга нафи тегмайди. Бирок, зарари кўпроқ бўлади. Тирикчилида эзгу, савобди ишлар қилдиганлар аслида умр нақадар қисқа эканлигини, у инсонинг эзгу ишлари абадий эканлигини туғри англаганлар умрини ана шундай хайри ишларга бахшида этадилар. Тобутдаги майит шударни қай бирита мансуб, деб сураган экансиз.

Йигит хайрати ошганча сурабди:

— Бу гапларни сизга қим айтди?

Чол яшириб ўтирмагандан бор ҳақиқатни айтибди.

Қиз билан қўришиб ушун йигит изн сурабди. Сўнг, соҳибжамол билан обдон суҳбат қурибди. Асли излаган қизини шу ерда тошгани ҳақида ота-онасига бохабар этибди. Муносиб келди топишганидан бағоят мамнун бўлган ота-онаси катта тўй қилиб берибди. Шундай қилиб бу икки ёш асли маънавий тузаллик туфайли топишибди. Бахт оstonасига, муроду мақсадларига зукколик либоси ила еттишибдилар.

ҚУША ҚАРИШ СИРАРИ

Ўғлим! Хаёгда энг мураккаб масалалардан бири эркак ва аёлнинг ўзаро муносабатини англаб етдим. Бунда сени қим оғоҳ этишни отадиқ бурчим деб билдим.

Минг йиллар давомида аёллар эрларига "қарам" бўлишган. Эр эса хотинига ҳужайин ҳисобланган. Ҳозирда ҳам баъзи оқнда аёлларнинг эрларига "ҳужайин" дея мурожаат этишлари бежиз эмас. Бирок, ҳозир замон бошқа. Эр ва хотин тенг ҳуқуқлидир. Ишда ҳам, ижтимоий ҳаёт ва турфа

соҳадарда ҳам улар тенгдирлар. Ҳатто баъзи аёллар эридан каттароқ вазифаларда фаолият кўрсатишаётир. Аё, оқид, фаросатли бўлса, ҳар қандай вазиятда ҳам эрининг хурматини жойига қўяди. Афсуски гоҳо босар-тусарини бимай қолгандари ҳам учраб туради...

Табиат эса эркак зотини жисмонан бақувват қилди яратган. Аммо, оиладаги "устуналик" кимнинг қай даражада бақувват эканлиги билан эмас, балки, ақл-фаросати, аҳмоқий даражаси билан белгиланаётир. Бу ҳам асли табиат қонунига пайваста гаплар. Ўйлаб қарасан, бебўра эрин қайси хотин хурмат қилади?..

Ўғлим, аёл турмуш ўртоғинг нафақат жисмонан бақувват, аини вақтда ақл иарокли, маънавий юксак бўлишини исташар экан. Қайси эркакда шу хислатлар бўлмас экан, у хотинига чинаккам таянч, оилада устун бўла олмайдн. Ўз оиласига муносиб бўлмоғи учун ҳар бир эркак аввало ана шу фазилатларга эга бўлмоғи лозим.

Ота-она фарзандининг бахтиёр яшашини хоҳайди. Ҳар бир йигит ва қиз ўзига муносиб жуфт танламоғи жон, Сен ҳам, ўғлим, танлаган жуфтинга эътибор билан қара. У эзгу туйғулар соҳибаси бўлсин, меҳр туйғулар фариштасин юзида, бақиб турсин. Умрбод сени деб яшасин. Оанс сафарларга кетганингда ҳам уйингда фақат сени деб қолган меҳр соҳибанг борлигини хис этиб юртин. Ҳа азизим, аёл кишида меҳр бўлмаса, аниқроғи мунис қалбида ўзинга нисбатан муҳаббат уйғота олмасанг, умринг уқубатларга ўтиши ҳеч гапмас... Аёл меҳри неарга қодирлиги ҳақида сўз юритмак. Ахир у инсоният бешинги ҳисобланади.

Меҳнат фаолиятини жараёнида баъзи оиланин можароларга дуэ келганман. Уларни ижобий ҳал этишти ҳаракат қилганман. Оиладан безган эр ҳатто бола-чақаси ҳам кўринмай кетаркан. Бундан катта фожеа борми ҳаётда? Хотин эрини тўғри тушинмадими, ишни ҳудо урди, дегинер... Демак уил-қизларни ёшлигиданок тўғри тарбиялаб, онда куришга ва уни абаду-абад кўз қорачигидек асрашга ўргатмоқ лозим. Оилада мен устун бўлмасан, деб чиранганлар ютказадилар. Ота-бобомиздан қолган бир мақолини улуғлишти ҳаққимиз йўқ. Ёғни, "Эру-хотини кўш хўкиз". Бу оадий мақол эмас, балки ҳаёт ҳақиқатидир.

Ўғлим! Оида мукаддас тушинча. У мудом эътибор талаб қилади. Бу эътибор замирида эзгу туйғулар, ўзаро меҳр-муҳаббат ва ғамхўрликлар устивор даражада бўлмоғи зарур. Оилани покиза сақлаш, унга гара юқтирмасанг лозим. Бу

сонда ҳам, жуфти ҳалолнингдан ҳам катта маъсулият талаб қилади. Шундай оида кўргонини мустаҳкамлаб олган эр-хотин алобатта кўша қарийди. Қаритан чорларида ҳам бахтиёр кексалик галтини бирга суришга мушарраф бўладилар.

БАХТ ҚАЛИТИ

Кўш парвози билан бахтиёр бўлгани каби инсон ҳаётда ўз уринини топиши билан бахтга эришган ҳисобланади. Бахтдан яшаш нақадар завқли! Ўғлим, сен ана шундай бахтга мушарраф бўлмоғинг учун қуйидагиларни қалбинга жо ртининг жонизар:

- меҳнатдан бўйин товлама;
 - қилган ишинга қараб одамлар "устозингга баъли!" десин;
 - ҳар бир ишда ички имкониятларининг ништа сола билгин;
 - ўз устингда муттасил ишла, машқ қилишдан эринма;
 - ишинга ҳада берувчи нарсалардан воз кеч;
 - билан ол, хуналар эгалла;
 - беҳудад гам чекма;
 - ароқхўрлик, чеккиш каби иллатлардан йироқ юр;
 - қилган ишинга қараб сени "ўз ишининг устаси" десинлар;
 - ҳама ва покиза яшаш одагинг бўлсин;
 - иллатган имкон топади, яқов эса - баҳона;
 - танлаган касбинг бўйича ҳақиқий мутахассис бўл;
 - ҳаракатда - баракаат эканлигини унутма;
 - кўзбўямачилик билан ҳеч ким ниётига етолмайди;
 - ўз касбини севмасанг фожедан бошқа нарса эмас;
 - бепарволик ва доқайдлик - умр кушандаси;
 - иллатлардан нафратлана бил;
 - оида кушнини англамаслик - омадсизликдир;
 - кимдир номини деворада, кимдир китобда қолдирадн;
 - шудлик - улкан имкониятлар даяри;
 - фирки тиниқ инсоннинг умри дойқаланмайди!
- Ўғлим, отанг насихатларига амал қилсанг, китобларда номинг манту қолади. Эзгу ишларинг ида авлодлар қалбида боқий яшайсан!..

ТАҚДИР ТАБАССУМИ

Ривоят қилишларича, бир кунги Хизр бува ёш келин-куёв яшаётган хонадон эшитгани қоқибди. Хонадон соҳибни эшикни очса, остонада бир нуруний турганимиш. Салом-алайкам сунг нуруний шундай дебди:

- Сизларга икки нарса келтирдим. Ўйни, бахт ва азоб. Танланг!..

Жасур ва мард куёв дангил сузлабди:

- Азобни менга беринг. Бахт жуфти ҳақолимга буюрсин! Бу суҳбатдан вужуд титратанча келин ҳам оаёб ила суз олади:

- Бахт ва роҳат бегимга буюрсин! Мен азобга тайёрман... Нурунийнинг чеҳраси ёришибди. Келин ва куёвга бир-бир қараб шундай дебди:

- Бир-бирингизга меҳрибон экансиз. Оқибат ила, бамаслаҳат рўзгор тебратинглар. Фисқу-фасоҳга утмагил! Рашидан узок юрингил. Булмагур миш-мишлардан ёпирок юринглар. Ота-онангиз ва қавму-қариндошлар хурматини жойига қўйинг. Мудом шунга амал қилсангиз мен ҳеч қачон сизларга азоб-ўқубатни раво қўрмайман. Умрингиз роҳат-фароғатда утади, алабатта. Илоҳим, бахтли-саодатли яшангизлар.

Хизр назарига тушган келин ва куёв уша яхши амаллари туфайли умрбод фаровон турмуш кечирибдилар. Уларнинг ота-оналари ҳам фарзандлари роҳатини куришибди.

ОТА АРМОНИ

Сочларига қиров кўнган отахон ҳашаматли уй айвонига мук тушиб ўтираркан, увилаётган шамода бир қўшиқ қудогига узув-юлуқ эшитида бошлади. Олис-олисларда таралаётган қўшиқ жозибаси отахонни сеҳрлаб қўйганди. Ҳофиз гуё унинг ҳаёти, бутунги аҳволини кўриб тургандек қўйлаётганди:

Фоний дунё сендан тилагим шулар:
Мардингни номардга-ей муҳтож қилмагин.
Ҳазинангдан бергин мардингни ризқини,
Унг қўлини чап қўлга-ей муҳтож қилмагин.
Битта ота боқар эмиш унга болави,
Юзта бола боқолмабди битта отани.
Отани утмага-ей муҳтож қилмагин...

"Наҳот, унга утмадан бирортасида оқибат бўлмаса, - деяибди ўйлариди чо. - Ахир уларни шу умидада улаштирдимми? Наҳот марҳум оналари ўзи билан бирга бу хонадондан меҳр ришталарини ҳам олиб кетган бўлса?"

Отахон болалик чоғларини кўрсатди. Бир синфдош дўсти билан орзулар қанотига улашинганди. Каттар ва камсуқум дўсти чуқонлик қасбини танлаган, ҳудо етказса, утмага чуқон тоғини тутқизини айттарди. Ўзи эса катта шаҳарда олим бўлиш истатига эди. Иккиси ҳам орзусига етишди. Мана, у неча йилларки шаҳарда истикомат қилди. Олий ўқув юртида ўзига яраша ўрни бор. Бироқ, ўз оиласида қадар тонамётганидан ўқинади. Рафиқаси барвақт дугёдан ўтгач, нуши эрка утмалару танноз келинларига қолган, улар эса... Нафақата чиққанидан бўён уйда бир "ўтом" бўлди қолди. Сомига салом берадиганлар энди қорасини кўрсатишмайди. Оталарининг жарақ-жарақ шуларчи эвазига динидама уйлар қуриб, машиналарини тижинлаштириб юртан юртга уш утмалару бирортаси ота кўнлига йўл топини қолди қўймайди ҳам...

Ҳашаматли ҳовлининг бир бурчатида муъжаз хонада битта қолган чо. келинлари қўлга қараб қолган... Биров қолган не деб сурамаса бу ҳаётдан ҳам безиб кетаркансан кини...

Болалик чоғларини, синфдош дўстини кўрсатган кекса олим ўша қарадон қишлоғи томон йўл олибди. Тушпа-тушри синфдош дўстининг ҳовлисига борибди. Не кўз билан кўрсиники, сақин жойда урнатилган чорпода дўсти йиғишга ётибди. Набиралар севимли буважоналарини ямақаштагача оёқ-қўлларини уқалаб қўйишгиди. Отахон япроқдан одам ермайди. Меҳр билан улайтирилган ёлғиз рон туфайли отанинг жони роҳат-фароғатда!

Дарозоши қоқиб келган дўстини хонадон соҳибни қучоқ очиб қутиб олибди. Эски қарадонлар бир-бирларининг айлаторига тўйиб, роса отамлашибди.

Суҳбат асносида дўсти утмаларидан меҳр кўрмаётганидан яхшилади. Мен уларни олим қилибману, одам қила олмайман. - дея ўқинибди у. - Дўстим эса утмани ҳақиқий одам қилиб волга етказибди... Ота-буваимизнинг, "Олим брама - одам бўл" - деган, мақоли қанчалик ҳаётий экан-а...

Унинг аҳволини кўриб ҳолини сўратган мезбонга дардини асмон қиларкан, сузлари қандайдир мунгли қўшиққа айланиб кетибди:

Отани утмага-ей муҳтож қилмагин,
Отани меҳрга-а муҳтож қилмагин,
Мардингни номардга-ей муҳтож қилмагин...

ХУНАР - ЗАР

Бир донишманд утиларига шундай насиҳат қилибди:

"Отадан қолган бойлик абадий эмас. Бойликка эга бўлмоқ истасангиз хунари урганинг. Олтин-кумушни йўлда олиб юриш ҳам хатарли. Қароқчилар тадаб кетиши мумкин. Хунарингизни эса ҳеч ким тортиб ололмайдди. Хунари - бўлоқ суви мисол тутамас даъватдир. Хунарида ҳамма ерда қадридир. Хунари йўқнинг эса қўрган кўни курсин..."

Назаримда, бу барча отадарнинг ўз фарзандарига айтиши лозим бўлган ҳикматидаир. Зеро, файласуф шоир Абдурахмон Жомий ёзганидек:

Истар эсанг отангдан мерос,
Болда отанг илмига ихлос.
Не нафи бор отанг бойлигин,
Бир кун тутатарсан неча ойлитин.

ХАЗИНА

Бир чол ёлғиз ўғлига шундай васиёт қилбди: "Ҳаётда ҳар бир нарсанинг ўз ниҳояси бор. Келиш - кетиш билан тўтайдди. Умрим поёнида сенига аталган меросимни айтмоқчиман. Бир хумча бойлигини ху анави тоқлардан бирининг тағига қўлган эдим. Ҳозир тоқларнинг қай бири эканини эсдай олмашман. Тилсим қилинган хазинамни фақат кузда топишинг мумкин..."

Отаси бандачиликни бажо келтиргач, куз пайти ўғли кетмонни қўлга олиб, тоқлар тағини қавдай бошлабди. Уч тул тоқ тағидан ҳам ҳеч вақо чиқмабди. Мадомики "тилсим қилинган" бўлса, у кези келганида кўриниши ҳақида эшитган ўғли ҳар йили шу ишни такрорлайверибди. Ўйдаи-чўқур бўлган жойини янги тулроқ билан тўлдириверибди. Қарасаки, тоқлар йил сайин баравж бўлаётганмиш. Ҳосили ҳовлисида ситмай кетгач, бозорга олиб чиқибди. Ундан тушаётган даромад аста-секин бир неча хум тилла баҳосидан ошиб кетибди!..

Ўғли хазинани англабди! Ахир, бир хум тилла тутарди, бу бойлик эса авлодарига ҳам етиб-ортишини тушинибди!..

СЕРСУВ "СУТ"

Қадимда бир бойнинг беҳисоб қўйлари бўлган экан. Ҳасис бой хизматкорларини қўйларнинг сутига сув қўшиб сотишга мажбур қиларкан. Бир роса қўйган сел бойнинг қўйларини оқизиб кетибди. Шунда чўпон бойга етиги билан тапирибди:

- Нопишорлик билан ҳеч ким барака топмайди. Айтайдик, она ўз сутига сув қўшиб, тўдагига ичказиши мумкинми? Шундай экан, нечун яратган эланинг қарини келтирдингиз, бой? Уволига шунча қўй нобуд бўлди. Биз чўпонлар ишсиз қолдик... Ахир, ўзим неча бор олоҳлангирган экан-а...

Кейинги пушмон - ўзинга душман, дегандаридек ҳасис бой қайғалик оҳ-воҳ қилмасин, қўйлари қайтиб келмабди. Уни тарк этган хизматкорлари ҳам қайтиб қорасини кўрсатмабди. Оқибатда, хор-зор бўлган бой пешонасига мўлти урибди...

Қўсқадан ҳисса шулки, ўша нодон бойга ўхшаш кимсалар ҳеч нақт рушнолик кўрмайдди. Ҳатто, Ҳозир ҳам "табирикор"лик ниқоби остида сифатсиз молларини тезроқ пуллаш илмижиди қилаётган, тарозидан уриб ёхуа бошқа йўлар билан харидорлар ҳақида хиёнат қилаётган "бозорчи"ларга дуч келсам ўша воқеа ёдига тушаверади. Одамлар қарғилидан, Олоҳнинг қўлидан кўрқинг, дегим келди уларга қарата. Тагин, куза кунда эмас, "кунда" сипгани каби ойда қонунлар оадида "синиб" қолманг, дея қайқиргим келди!..

ШАФҚАТ

Қадимда раҳм - шафқатсизлиги билан ном чиқарган бир қозн утган экан. У бирор кимса устидан ҳукм чиқаришда суриб-суриштирмас, кўпинча ноҳолислик қиларкан. Энг ймони - биромларнинг ногорасига ўйнар, амадорроқ кимсаларнинг "даъво"сини сузсиз ижро элавераркан. Амадуги бўлиш ўрнига туҳматга ишониб иш кураверар экан. Бир кун қандайдир аёв ўлдирилгани ҳақида шум қабар келибди. Кўп ўтмай сипоҳлар ўша аёлнинг ўғлини тутиб келтиришибди.

- Ўвоҳларнинг айтилишича, қоронгу тунда айнан шу йигит устидати кийим-кечати билан хонадонга кирган, - Дебди сипоҳ қўлмадиги қилчичини ўйнатиб. - Анда, еттида қон излари қон бор. Демак, қотил шу!

- Наҳот, мен ўз онамни ўлдирсам?! - Вужуд тиғратганча сузлабди йигит. - Бундай бўлиши мумкин эмас. Қолаверса, кичи холамшиқда меҳмонда эдим-ку!..

Йигитнинг тапини холаси тасдиқлабди. Қозн эса уларнинг тапини эшитишни ҳам хоҳламабди. Ўлдириблар бошлигининг бир ишораси билан йигитни дорва остига бўйорибди.

Дор тагида йигитнинг ноа-фигонига ҳатто тош зрибди-ю аммо қозига заррача татсир қилмабди. Ҳаёйиқнинг норози оҳангдаги таллари ҳам қулоғига кирмабди.

Хулмас, йигит жувормарг кетибди...

Ҳақиқат эгилди, аммо синмади, деганларидек қунардан бирида ҳақиқий қотил ҳам топилибди. Уша йигит меҳмонга кетгандан ҳабар топган ўртоғи унинг кийимларини кийиб, ҳовлисига кирган экан. Никкоронгунда кўзи тушганлар уни марҳумнинг ўғли дег гувоҳлик беришибди... Ала-оқибат бир бегуноҳ йигит устидан нотўғри ҳукм чиқарганини англаган қози муҳ тишлаб қолди. Бундан боқибар бир донишманд шундай дебди:

- Сен бор-йўғи битта хатонингни англадинг. Афсуски, ҳалқ сенинг шунақа жабру зулмингдан безиб кетган. Ноҳақ ҳукминг билан қанча инсонларнинг бошига етдинг... Тавба-тазарру қилган қози секин сўрабди:

- Гуноҳимни қай тариқа юва оламан?

- Қозимидан воз кеч!.. Оади инсон бўлиб яшаб кўр. Ана шунда ҳаётни тушинасан.

Қозимик мартабасидан кечган ондәк у жамият қанчалик танааззулга юз тутганини англабди. Энди оади инсон сифатида безорида, "бўрилар" тўдасига қарши курашга беа борлабди. Собик қози "ақли кириб қолгани"ни уафатлари оадида исботлаши керак экан. У барча шартга қўнаверибди. Ҳатто, миршабар бостириб келган чоғда талай ашёлар билан бирга гиёҳвандлик моадасини ҳам чуқтагига ёширишга рози бўлибди. Миршабар анойи эмас-да. Собик қозининг чуқтагидан даҳшатли "аптевий даламлар"ни топиб олишибди. Шақ-шубҳасиз уни янги қози ҳукмига ҳавола этибди. Янги қози эса ўзинча адолатли ҳукм чиқарибди. Янги, турмага тикибди. Маҳбўслар орасида уқубат чекиб ётган собик қозини кимдир сўроқлаб келибди. Назоратчилар қуршовида "урашув"га чиққан собик қози бир пайтлар ўзи ноҳақ қата этилган йигитнинг холасини таниб, ичидан зил кетибди. Аёа бўлаб-бўлаб шундай дебди:

- Ураимдәк қадрдон ўша жининимга атаб тиккан кўрпани олиб келсам, устида ётасанми?

Қозининг кўз оаидан ўша муахши дамлар ўтди. Ушанда бу аёа ҳам қанчалик зор қажшаганди-я. Заррача раҳм-шафқат қилмаган собик қози донадираб қолди. Энди бу не синоат? Ахир, оҳ-воҳ қилиб қолган бу аёадан шунақа гап эшитганимдан кўра ўлганим яхши эмасми? Тили базур қалимага келибди:

- Сиз мени сўқир кўзимни очдингиз... Бинасизми, бу ерда ноҳақ қамалиб ётганлар ҳам кам эмаскан. Мендәк ношўа

қозиларнинг айби билан қанча бегуноҳлар азият чекапти-и... Бегуноҳ ўлиб кетгандарнинг руҳлари мента азоб беришти. Теровда қози ноҳақлик қурбони бўлгани аниқланибди. Уни озооликка чиқаришибди. Қамоқхона оадида кутиб турган ўша марҳум йигитнинг холаси шундай дебди:

- Сизга жининимнинг холасини созаб қўйдим. Шу хонада шийсизми?

- Эй она, - дебди собик қози жони ҳалқумига келиб. - Сиз мента ҳаётни ўргатдингиз. Ҳаётда сизчалик меҳр-оқибатли аёа топиамаса керак...

Уни ҳам шу ондан ибрат олиб, қолган умрини оқибатли инсонлардәк ўтказибди. Адолатпарварлик қилиб, бегуноҳ "тушиб" қолгандарни беҳуда жувормарг бўлиб кетишидан асрашга беа борлабди. Қолган умри поклик, зғулик нуради ила мунавар бўлибди. Ҳечдан кўра кеч бўдсада инсонийлик ҳикматиғни тушунгани унинг беқияс бахти экан!...

ЎТИП

Бир донишманд подшога шундай дебди:

- Мамакатда бирор кимса ишсиз бўлмасин. Қобилиятта ирраша ҳамма иш билан тълминланса, ҳеч ким оҳ қолмайди. Тўқимлик - фаровонлик демак. Бундай нурта оадамларнинг қобилияти яхши бўлиб, мамакат равнақ топаверади. Қайсики амадор ёлгон ваъдалар билан ҳалқни ададса, ишши худо урди, дэверинг... ёлгоннинг умри қисқа бўлгани каби ёлгончининг ҳам умри тушроққа киргунча. Ҳаммоада шоху гадои ажратиб бўлмагани каби ҳаётда ҳам аслида оадамларнинг бир-биридан фарқи дэврил йўқ. Улар қидаётган амаллари билангина фарқ қилиши мумкин. Шундай экан саройингизда "ин" қуриб олган баръзи оадамларнингиз ишга эгибор беринг. Улар ҳалқни оҳ, наонгоч қилиш ҳаракатида юрганга ўхшайди. Қимларингидир силаси қуриб, юлун юришидан қайсидир оадамлар манфаат кўрса керак-да...

Шўгчалди журъатли донишманднинг талларидан подшо қулоса чиқарибди. Саройда сермулозамат юрадиган оадамлар ишини ўргатиш мақсадида кечаси саройни тарк этибди. Атай жанда-жунда кийиниб, қишлоққа-қишлоқ юрибди. Оадамлар тапига қулоқ тутибди. Оади оадамлардан кўп фикрлар эшитиб, саройга қайтибди. Энди у қандай йўа тутишни яхши биларкан. Хуш, азиз ўқувчим, сизнингча оадамлар подшо қандақ йўа тутадди?

БОҒБОН

Оидада қаттиқ қўла бўлган ота, вилоятда эса юмшоқ фрейла ва бағрикент ҳоким ютади. Ота-она бўшандлик қилса, болалари тарбияси яхши бўлмайди. Ҳоким ҳаддан ошса, одамларнинг ҳафсаласи пир бўлади. Боғбонда эса ҳар иккала фазилат ҳам бўлгани маъқул. Қўчқарлар ёш ниҳол пайти қаттиққўллик билан ишласа ва боғи боғла тўлганда бағрикент, саҳий бўлса ҳаминша одамлар олқишига сазовор бўлаверади.

ТУЯ

Ривоят қилишларида, қутурган туя саҳрода бир кишини қувлабди. Жон ҳайбатиде қотган одам жарликка дуч келибди. Сакрашга юрати бетламабди. Негизи чуқурлик тубида баҳайбат аждарҳо оғзини очиб турганмиш. Чўкканга чўлдан мадад, деганларидек жар ёқасида мунгайиб турган дарахтга тирмашиб чиқибди. Пастга қараса, туртта илон пайдо бўлибди. Илонлар вишиллаган куйи тепадати одам пастга тушишини қутаётгандек кўринибди. Дарахт шохига ўрнашиб олган одам салгина энгил нафас олган пайт тагини фалоқат босибди; алмақаердан пайдо бўлган оқ ва қора сиққонлар ўша дарахт шохининг тубидан кемира бошлабди...

Таҳлика ичра атрофта алағтай бошлаган одамнинг кўзи юқоридаги шохга тушибди. У шохда асалари уяси бор экан. Уя тепигидан бола сизиб турганмиш. Бенхитёр бармоғини боғла ботириганча ялай бошлабди. Шунда мўъжиза рўй бериб, қўрқув балоидан ҳалос бўлибди. Шох синиб, аждарҳо қолмига тушиши ёҳуд ўз оғзи билан пастга сакраса илонларга ем бўлишини ҳам бир зум унутибди. Адамданган инсон қўкка боқса, бир бургут пастгаб парвоз қилаётганмиш. Шартта сакраб қўшнинг оёғига осилибди. Қўрқув қўлақасини енгган инсон қалтис вазиятдан шу зайдда осонгина қутқилган экан.

Бу ривоят замиридаги ҳикматларни аниқлашдирсиз? Жар бу - дунёнинг мажозий кўриниши. Дарахт - ҳаёт тимсоли. Унинг шохларини кемираётган оқ ва қора сиққонлар кеча ва кундуз. Улар ўрни алмашган сайин инсонлар ўмири ўтаверади. Турт илон - турт унсурдир. Бол, асал ширин, бирок ўзи оқиб келса - фойдасидан зарари кўп. Инсон меҳнатсиз фойда олиш ва текинхўр деган тавқи даянатга қолмаслиги керак. Аждарҳо - йўқлик санатидир. Ёъни, ҳеч қим қочиб қўтила олмайдиган боқий дунё эшиги - даҳат.

Қутурган туя - жидовланмаган нафсини. Кимки мансаб, айш-ишрат, мол-дунё кетидан қувса, ҳалоқатга дучор бўлиши таъини. Ҳалола яшаматган банда худдан ўша ривоятдаги одам қолмига тушиши ҳеч гапмас.

Уни тойибдан келган бургут қутқаради. Инсонни ғайб илми бўлиши ақд-иярок, иймон-эътиқод, виждон, ҳалоқлик ва номлик мудом бало-қазолардан сакрайди.

ҚИЁМАТ

- Қиёмат нима ва у қачон бўлиши мумкин?

Бу саволга донишманд шундай жавоб берибди:..

- Одамлар ўзлари қиёмат қойим қилмасадар бўлгани...

Аёл қалбиде меҳр-шафқат бўлмаса;

Ношуа эр ўз оиласини хўрласа;

Диёнат ўрнини хиёнат эгалласа;

Одамлар орасидаги оқибатга фўттур етса;

Фарзанд ўз ота-онасини алдаса;

Шогирда устозига қалондимоғлик қилса;

Она - табият тоғталса;

Жаҳолатпарастлар пайдо бўлса;

Амадорларга хўшомадуйлик кўчайса;

Им-фан, маърифатга эътибор қамайса;

Ёвуз ҳатти - ҳаракатларнинг оқди олинса;

Одамийлик, қадр-қиммат йўқолса... қиёмат қойим

бўлгани шу эмасми? Авломлар олоҳ бўлсинларким, қайсики замонда шу ҳикматларга амал қилинмас экан, жамият танлаззулга юз тутад.

ДАРА

-Дунёда энг отир дара нима?

Бу саволга бир донишманд шундай жавоб берибди:

- Аввало, ҳар қандай дара бандалари учун Оллоҳнинг бир синоидир. Дарднинг отир-енгилли бўлмайди, гап уни инсон қандай ҳал этишида. Кўп учрайдиган даралар орасида утқаси қайғулироқдир:

1. Муррак тўдақининг ота-онасидан, ота-онанинг балоидан бенимат жуудо бўлиши.

2. Тўхмат балоиси ва беайб таъна - мадоматга қолиш.

3. Бевафоллик оқибатида севгисидан айрилиб, афсус-идомат чеккиш.

Шундай ҳолга тушганида инсон кўп ҳикматлар маъносини аниқлаб етгади. Яратган эгам бандаларини ана шундай дарду одамлардан асрасин.

ЖАЗО

Бир киши тасолифан қароқчида кемадига чиққан экан, ҳамени йўқолиб қолибди. Башаралари турдича кимсаларга ҳар қанча ялғиниб-ёвормасин фойдаси бўлмабди, барибир омонати топилмабди. Шу пайт қаттиқ довуа кўзголиб, кема ҳалокатга учрабди. Қароқчилар кемадига қўшилиб сувга тарқ бўлибди. Биргина ўша ҳаменидан айрилган киши сув юзидиги ёғочга тиришибди. Сўнг, ортидан келган кемадагилар уни кутқаришибди.

Омон қолиш сабабини у шундай изоҳлабди:
- Қароқчилар менинг бойлигимни талаб оқдидар, кўриб турган худойим эса уларнинг қилмишига яраша - жонларини оқди!..

Қиссадан ҳисса шулки, кимки бировнинг ҳақиқа қилса хиёнат, ўзининг жони ҳам бўлур омонат...

ХИЛОА

Варфажрадек тили чиққан болакай отасидан сўрабди:

- Ҳада, ой нега ўроққа ўхшайди?

- Оч қолмаслик учун меҳнат қилинглдар, галвани вақтида ўринглдар, дая осмону фалақдан туриб одамларга ўтқир ўроқни эслатиб туради-да.

- Унда тулин ой нега бўрсидаоқ ширмой нонга ўхшайди?
- Ўроқ билан қилинган меҳнатнинг роҳати - ширмойнон бўлади!

Бу отанинг гапларидаги маънони англаган киши ютқазмайди...

ЗАРБА

Қадимда бир қабилани босиб олган босқинчилар асирлар орасида машхур ҳофизни таниб қолишибди. Уни саройга бошлаб келишибди. Золим шоҳ қирғиққараш қилганча шундай дебди:

- "Батан озодлиги учун..." деб куйлашинг жонга тегди. Бу билан одамларни кўзгалон кўтаришга чораётганинг аён... Гар бундан бўён қушиқ айтмасликка сўз берсанг, озода қиламан.

- Пешонамга ёзилгани шу, - дая қайсарлик қилибди ҳофиз.
- Қушиқ айтиш, у орқали ҳақ дарадини ифода этиш олий мақсадимга айланган.

Бу гапдан фиғони ошган золим шоҳ ҳофизни тошбўрон қилишни, бўғорибди. Сипоҳлар уни майдонга олиб чиқилиб, дарахтга боғлабдилар ва беёв тошбўрон қила бошлабдилар. Ҳофиз матрур тураверибди. Бу воқеа устига золим шоҳ ҳам етиб келибди. Қулариди тош кўтариб турган сипоҳларини тўхатибди. Пешонасидан қон сизиб турган ҳофизга юзланиб, шундай дебди:

- Сенинг бир қошиқ қонингдан кечганим бўлсин, фақат бир шартим шуки, бундан бўён эа орасида ҳам минбъда қушиқ айтмайсан! Тушинаралими?

Ҳофиз бошини матрур кўтариб, шундай жавоб қайтарибди:

- Балки бевақт ўларман, аммо шу кунгача куйлаган барча қушиқларим ҳақим қалбиди мангу қолади!..

- Ҳақ?! - Истеҳзо билан ён-верига қарабди золим шоҳ ва томошабин бўлиб турган одамонта хитоб қилибди. - Кимки бу қайсарга биринчи бўлиб тош отса, уни ўзимга вазир қиламан.

Шунда оломон орасидан бир киши чиқиб келибди. Ҳофиз қараса, "ашадаий муҳлисигизман" деганлардан бири экан. У энгалиб, чигитдек тош олибди ва қули қалтираганча ҳофиз томон отибди.

Шунча забардаст сипоҳлар отган тошга чидаб турган ҳофиз "ашадаий муҳлиси"нинг зарбасига дош бера олмади, шинак этиб жони узилбди...

Ҳақ босқинчиларни яқсон қилибди.

Ҳофизнинг қушиқлари ҳамон эа оғзидан тушмасмиш.

Уни маҳв этган номара эса саҳрога қочганча ҳамон бедарак эмилди...

НАЗАРИ ТУҚЛИК

Назари туқ киши замондан нолимайди. Очлик ҳақида сарфсата сотиш унга ёт. Чунки у меҳнатга, тадбиркорликка ҳаракат қилаверди.

Назари очни минг тўйғизиб қўйсанг-да, у "Оч" дигича қолдирди.

ХИРС ВА НАФС

Йигитликда ҳирсу нафс балосидан,
кексайганда ёлғиз қолишдан асрасин.
Бобомнинг дегани.

Хаётда рамсиз киши бўлмаслигини сабабини билдирсизми? Бир сабаби шуки, энг ақлли, фаросатли кишилар ҳам тоғо биллиб билмай шайтоннинг йўлига кириб қолади, нафсини жидовлай омай, хирсга эрк беради... Карабсизки, андух кўрасида муқ тушадн - қолади. Демак, ҳар қандай кишини ақлдан оздиргувчи "қора куч" - нафс балоли ва хирс гирабидир.

Бир донишманд ушба баълодарни шундай таърифлайди:

"Шайтоний хиссар одамни ўз қомига шундай тордайки, натижада қалоб кузини кўр қилиб қўяди. Ғарлат шаробиничи бо маст бўлганлар шайтон тузоғига осонгина қилтинганли семай қолади... Бу тузоққа қилтинганлар тубаданқининг тубсиз жариға қандак қулатганларини кўрсатгиз. Таасуфки, акун расо бўлиб кўринган қимсадар ҳам гоҳо шу ҳолатга тушаверади. Эа - улус устида юрган амадорлар шу қуйга тушса борми, одамларнинг шўри қуриди, дегверинг. Алолат ва айёнат нурали қора булут икканжасида қолоб кетадн. Худди ушдан нн шайтон аса ниятига етган бўлади..."

кутуругтадек укжириб келаткан фильни эавворин занжир шайтандан кайтаргани мисол ака - наровки инсонини шайтоний хислардан куучи ыродаси хамада факх-фаросати хакас этиши мумкин. Билъакс букрини тур тузатар, дерандаридек...

Осингидан криматропк бейлик пима? Бу - матнавий бойлик!
Кимки уз эли, довшиманда хақи орасид юрнб подир
фикрлар ва хикматлар хазинасини тутлашта эришса,
тутанмас марварид ашугит бойликка эришгани шу булади.
Унинг бойлиги боқий булади, аводларга беқияс матнавий
мерос булнб қолаверади. Мантулик омониди номн сўтмас
куеш мисол абадий шуъла сочиб турган аломатларни эсанга
тар уларнинг сандик-сандик тиллоларн булганида
қисматлари не кечарди, билмадигу, аммо буцай ном
қолдира олмасдилар. Матнавий бойликлари эса уларни
мантулик китобига жо этди.

Молдин курадан кетар, деган мисрадар билян бошлангтан
маҳзун кушнқни тингалагнсіз. Ақрун инсонингит аса моли
бир ховуҷ марварид мисла маънавий хазинасидап. Ана
шундай хазинаға эга булганлар кексагилларда ҳам
ёлғиздани қолмайд. Умр дарё мисла оқаверар экан.
Йигитликда шайтон йулита кирметан инсон бахтиёр
кексадик даъмарини роҳат-фароғатда ўтказар экан.

БЕДАВО ҚҰА
ёхуа очқуэлик баоси ҳақида

Бир замонда дунёга доврүт соьлтан Искандар Зулкарнайн хисмати хаькида антика ривоятлар юрдад. Эмишкн, василитига бингоан унинг куьларини тоьбугдан чикариб куьйишпан экан. Бу билан: "канча бойлик туьламайди, барибир у дунёга хеч парса оьлиб кетмайшпан" деса авомьларига сунти "сабоги"ни бораган экан. Бу хаька бир хофизнинг "Искандар куьли боьадю, шу куьлардир" деган куьшигини тингьлаймиз.

Қадимда Искандар каби яна бир буюк шоҳ, рўйи заминта хукумрондай қилиш ниятида "юрин" бошлабди. Куруқликдаги жамики ўлкаларни босиб олгач, навбат умонга етибди. Сув қаридаги жонзотларга ҳам хужминни ўтказиш истаги пайдо бўлибди. Шунда умон қаридан сув маилқасининг элчиси чиқиб келибди-да подшога шундай айтди:

- Мамакииз сиз учун уммон катридан йўл очиништа тайёр. Бунинг учун фақат унинг биртини шартини бажарсангиз бас. У Ходадан жанг қилиб, қон тўкишинингизга ҳожаат ҳам қолмаскан...

Бундай илтифотдан ийиб кетган шоҳ бош ирғабди:

— Хар кандай шартга розиман!

Эвчи унта мовий рангаги битта коса тутқазибди-да,
Модлика айтган сўзларини такрорлади:

- Жамики жавоҳирдирингиз, бойликдирингизни шу қосага жойларкансиз. Уни тулгаза оласангиз бас...

Шлох ўз муалозимларига буюрибди:

- Эвчи жанобларининг кўлидаги косани аурру-тавхарга
тулашринт.

Мувозирлару хизматкорлар ишта киришибди. Сирани косата аввал ҳовуч-ҳовуч, сунг қоплаб жавоҳирлар соялишибди. Бунга қарангки, коса сира тўмасмиш. Шох қалинасиди бойлик тутабди ҳамки коса тўрай демасмиш. Аросатда қолган шох сув майкасининг эъчисини қоплаб, торлаб, секингина суъзабди:

-Сув малкасининг шартини бажара олмадик. Майми, ўз интилимиздан қайтдик: сизларга мутлақо дахл қилганимиз бўлсин. Мумкин бўлса, айтингчи, бу не синоат? Кичкинагина қосангиз тўрамасанги бонси неадр?

Зачи тавозе ила шундай жавоб қайтарибди:

— Бу коса инсон кўзининг чаногидан ясалган эди!.. Зеро, одамзотнинг кўзи бойликка тўймайди. Уни пайти келиб

тушроқ тўқдириши мумкин! Маликамиз бу ҳикматдан сизни огоҳ этиш учун атай шундай қилганди...

Бу гапдан хант-мант бўлиб қолган шох маликанинг ақлу заковатига тан берибди.

Қиссадан ҳисса шулки, беш кунлик дунёни фақат бойлик тўлашга "бахшида" этган инсоннинг қалб кўзлари кўр бўлиб, ҳаётнинг ҳақиқий азизатидан бебахра кетади...

САХИЙ ВА БАХИИ

Донишманд сахийлик ва бахийлик ҳақида шундай деган:

- Инсоннинг тўзада фазилатлари орасида энг яхшиси - сахийликдир. Сахий киши мара, бағрикент, олийжаноб, ҳалол, самимий, оққунгил бўлади. У умрбод эа-улуус оққишита, ҳудо марҳаматига сазовор бўлиб яшайди. Сахийлик - умр безағти. Очарга нон улашган, етим-есирлар бошини сийлаган, камбағалга саховат кўрсатган киши жаннатидир.

Бахил кимсалардан азалдан ҳамма безор. Бахилининг боғи кукармас, деган мақол ҳам бежиз айтилмаган. Бундай кимсалар зикна, пасткаш бўладилар. Қилган ишлари ҳам баҳкана. Қайси замонда бўлишидан қатъий назар шундай кимсаларга амал, мансаб "тегиб" қолишидан асрасин. Қайсики юртда тул ўрнига тикан унган мисол донишманд, имам, зиёли, хунарили кишилар хор бўлиб, дўттибоз, олчақ, хушомадгүй, порахўр кимсаларнинг ошиги олча бўлса, билингики, ула жойда вақтинча бахилининг қули баланддир. Бу ҳам бўлса эа-улуус учун ҳаётнинг бир синовидаир... Беш кунлик дунёда ишим "беш!" бўлсин десангиз сахий ва олижаноб бўлинг!

ЗИҚНА ВАЗИР

Бир подшонинг ута зикна вазири бўлган экан. Подшо бир кунни уша вазири билан айланиб юриб, анҳор бўйида қармоқ тутган чолга дуч келишибди.

Подшо чолдан сўрабди:

- Бу ерда нима қилиб ўтирибсиз?

Чол тавозе билан шундай жавоб қайтарибди:

- Ўттиз иккинчи хизматини қилашман.

- Тўққиз урта етмайшми?

- Етмайпти. Шула сабаб бу иш билан машғулман.

- Агар бир роз юборсам, патларини юлиб олармидингиз?

- Албатта! - Юзида табассум уйнаб жавоб қайтарибди

чол. - Қанийда, саховатлароғи келса...

Саройга қайтишгач, подшо билан хайрашган вазири уша суҳбат маъносини билиш ниятида анҳор бўйига ошиқибди.

Чолнинг олдига холаослаб келганча савола тутибди:

Подшо билан суҳбатингизни тушинмадим, нима ҳақда таллашдингизлар?

Чол шундай дебди:

- Аввал танга беринг, кейин айтаман.

Новилож қолган вазири иккита олтин танга узатаркан,

тутқибди:

- Эндай айта қолинг.

- У мендан нима қилиб турибсиз, деб сўради, - ётиги билан тушинтириб чол. - Ўттиз икки тишим учун меҳнат қилашман, деб жавоб бердим.

- Қизик суҳбат бўлган экан-ку! - Ажабланди вазири хайратга тушганини яшира олмай. - Хуш иннайкейин подшо нима дедим?

Чол қулини чўзди:

- Аввал танга беринг.

Вазир ҳамёнидан иккита тилло чиқариб бераркан, савола назари билан қаради:

- Хуш?

Тилла тангаларни чунтагига соларкан, чол ётиги билан жавоб қайтарди:

- Подшо мендан "тўққиз ой ишлаб тошганингиз уч ойта етмайшми?" деб сўради.

- Сиз нима дедингиз? - Ҳовлиқиб сўради вазири.

Чол татин қулини чўзди.

Вазир яна иккита тилла танга узатди.

- Етмайпти, - деб очигини айтиб қўя қолдим.

- Бу гапга подшо бирор нарса дедими?

- Зур гап айтди!

- Хуш?

- Аввал ақчасини узатинг.

- Мана, яна икки тилло!

Ўзида йўқ севиниб кетган чол подшонинг сираарида хуфёна тарзда воқиф бўлиб юришга иштиёқманда вазирига қараб қулибди. Шу фаросати билан вазири бўлиб юрганга ачинибди ҳам. Қўзларини дўқ қилиб турган банди наобатдаги жавобни эшитгач, эсанкираб қолмасикин, деган анданаша ҳам борибди.

- Айта қолмайсизми энди... - Қисталанг қилибди вазири.

- Бир роз юборсам, патларини юлиб олармидингиз, деган тошга эътибор бердингизми?

- Ҳа, аммо ҳеч нарсатга тушинмадим. Қанақа роз, қаердан қолди?

- Мақтама ғоз, хунаринг оз, деган мақолни эшиттандирсиз? Ҳа баракалла. Подшо ўз атрофида қадинни ғоз тутиб турса-да аслида хунари оз амалдорари устидадан шу тарика кулишини билдирди ва улардан бирини юборди. Аслида у атай юбормади, ҳалити суҳбатдан сўнг ўзи тимирсқиланиб келишини тахмин қилганди. Мана, тахминни тўғри чиқди.

- Тўшунмадим?

- Мана, ғоздеккина келиб турибсиз-ку! Патларингиз менга бераётган тангаларингиз бўлади! Подшоҳимизга энди тан берадингизми?..

Муазам бўлган зикна вазир чолинг фаросатию подшонинг багрикентлигига тан бергача жимгина ортита қайтибди.

ДАҲШАТ

Ҳаёт турфа воқеалардан иборат. Бу воқеаларнинг кўпи қувончли бўлса, айримлари кўнглига ваҳима солади. Уни - "даҳшатли" дея таърифлаймиз. Бир доно киши турфа воқеалар ҳақида шундай дебди:

- Инсон умри ўчанган. Ҳар ким пешонасига ёзилганини кўрсди. Яхшилик ва зағулик умр зийнати бўлса, бахиллик, тийбат ва бетайин мин-миш, тубанлик каби салбий иллатлар умр эгивидир. Инсон ҳаётида қай бирини танлашга қараб ё яхши ўлим топди ёхўд...

- Ўлимнинг ҳам яхши-ёмони бўларканми? - Қизиқиб сўрашибди унда.

- Адабатта, - дея салмоқли жавоб қайтарибди донишманд. - Бахтли-саодатли умр кечириб, ёшини яшаб, ошини ошаб, муруду мақсадига етиб, саксондан сакраб, туқсон билан туқнашиб, юз билан юзлашиб, сўнг бафружа васият қилиб кетиш бахт эмасми? Қилган гуноҳлари туфайли хор-зорликда кун кечириб, ҳеч нарсасига ёчимай, бевақт фожеали ўлимга душор бўлиш - даҳшат-ку... Демак, ҳар бир инсон буа фоний дунёда қувончли онар учун курашиб яшамоти жоиз. Токи бу умрининг безати бўлиб қолсин. Бутунги барқарор тинчлик, осудалик, фаровон ҳаётимиз ҳар биримизнинг қувонч ила ялашимиз учун беқийс имкон бермоқда. Унинг қадрига етмоқ фарздир!..

АДИБ ВА ШОИР

Ҳаётни ким қандай тараннум этади? Умуман, турфа воқеаликлар ҳақида қандақ ёзган маъқул. Бу саволларга икки тоифадаги ижодкорнинг жавоблари асли муштарак экан.

Қани, улар сўзларига қулоқ тутайлик-чи.

Адиб:

- Ҳаёт бамисол улкан уммон. Уни чуқур идорк этиб, ҳар бир ҳодисани бадийй бўёқларда тасвириаш мақсадга мувофиқ.

Шоир:

- Ҳаёт нақадар жўшқин жарёндаир. Самодаги камалак, замин баридан отилиб чиққан фанворага ўхшаш ҳодисотлар шоирга илҳом беради.

Бизнинг фикр:

- Бир товўққа ҳам дон керак, ҳам сув... Бу азалий нақд замирида олмача маъно бор. Маънавий оламинини бойитиб ялашимиз учун адабта адибнинг кент мушохадали фикри ҳам, шоирнинг жўшқин сўзлари ҳам, қолаверса, турли фан оламларининг илмий кашфиётлари ҳам жуа-жуа зарурдир. Ило, бундай маънавий бойликлар муаом бир-бирини турдирайдиган жавоҳирлардир. Уларни умумий тарзда маънавий марваридлар дейиш жоиздир.

ОВОД ШАҲАР

Бунёккор халқ азадан шаҳарлар барпо этгани маълум. Шаҳар эса тинч ва обод бўлиши билан файзидир. Хўш, улкан шаҳарда шундай бахтга эришиб яшамок учун нима қилмоқ керак? Бу саволга бир донишманд шундай жавоб қайтарибди:

- Шаҳар муаом обод бўлмоги учун бешта оми зарурдир. Биринчиси, сув оқиб турайдиган анҳору ариқлари бўлсин. Уларда суваар зилод, покиза оқинига эриниши, яъни, уларга ҳар хил нарсалар ташламаслик, исроф қилмаслик зарур. Анҳору ариқ бўйларида терак, тод, мажнунто ва бошқа манзарали дарактлар, улар татига эса кум-қуш майса инган ажриқлар, турфа турлар ўлиши лозим. Иккинчидан, кент, ҳар томонлама қулай, файзли бозори бўлсин. Учинчидан, халқ тами билан яшайдиган оми киши ҳокимлик қилсин. Тўртинчидан, адолат тарозиси ила иш кўрадиган қози фаолият кўрсатсин. Бешинчидан, жонга жон бахш этувчи табиблар учун қулай шаронглар яратиб бериш зарур. Шўннингдек, илму маърифатни равнақ топтириш, маданиятга юксалтириш, иқтисодий, саноят ва бошқа инлаб чиқариш соҳаларини ривожлантириш ва ҳоказолар ҳам шаҳар ободонлиги учун абаду-абад хизмат қилади.

ХАЁН

Хайдарим самоларда эмас, шу ажиб замин узра кезаверади. Олам-олам матнони чексиз кинотда эмас, руҳи заминда ахтараман. Энг олднй саволлар кийнайдн баъзан. Узмича уларга жавоб изайман. Саволлар тахминан шунадай:

-нега ёлгон гапирамиз?

-бойликка учлик боиси неаур?

-амад талашганаднинг аса мудаолари нима?

-мансаб шу қадар катта бахт ва омадми?

-мансаб отига минган киши пайти келиб учдан қувилишни муқиналигини уйландими?

-тийбатта кетган вақтини китоб ўқиниша сарфлаган маъқула эмасми?

-яхшилик ва ёмонлик, эзгулик ва ёвузлик ўртасидаги кураш интихоси бормикин?

-ҳақ йўли ҳисобланмиш ҳақиқатнинг четараси қаерда?

Бу ҳаётинг саволларга жавоб топиш ҳеч қачон ҳаёлотнинг иши бўлиб қолмаса керак. Пайти келиб ҳаётда ҳам у ўз аксини топажак...

СУКУТ

Унинг номини - "Аломати ризо!" дейдилар.

Жуда кўп ишлар сукут сарқаш орқали осонроқ битади.

Сукут замирида ҳикмат шу қадар кўтки, унга ҳарқанча серпанлик билан ҳам эриниб бўлмаккан!..

Олам осудалитида ҳам оламча маъно бор экан-да!..

Қаранг, итнинг аккиллагани учун ёқтирмасадар,

балкининг абаду-абад "сукути" учун ҳам қадрлашадн.

ДИЙДОР

Бир донишманддан сўрабдилар:

- Емадилар, туйдилар! У нимадир?

Донишманд шунадай жавоб қайтариди:

- Дийдор! Дустаннинг, қадардонларнинг билан

дийдорлашиш, уларнинг меҳрига туйиш ҳар қандай

егуликдан афзалдир. Асли, дийдор - ганимат, деган гап

бежиз айтилмаган.

ҲИММАТ

Ҳиммати баланд киши бой бўлур!

Бой бўлганликнинг биринчи белгиси - ҳимматли

бўлишдир.

Қадамда бир бойвачча журалари билан шикорта чиқибди. Кўп ҳаракат қилиб, бир кийикни ўлжа қилишибди. Уни тўғай тобиат кўйида сўйиб, кабоб тайёрлашибди. Дастурхон атрофида ўтиришган экан, бир дарвеш пайдо бўлибди. Сал нарида уларнинг тўқин дастурхонига суқлааниб қарайверибди.

Бойвачча унинг "ўлуши"ни узатиб юборса бўларди, аммо бўлмай қилмабди. Сиз ҳам биз каби овда юрибсиз, келинг топпилигини бирга баҳам қурамиз, дея дастурхонга таклиф қилди. Азиз меҳмон каби унга ҳиммат кўрсатибди.

Зиёфатдан сунг дарвеш қиёфасидаги киши кўздан ғойиб бўлибди.

Жамики муроду мақсадига етиб яшай бошлаган бойваччанинг билгани шу бўлдики ҳу ўшанда дарвеш қиёфасида учраган киши ҳазрати Хизр экан!..

ҚАРИЯЛАР ҚАДРИ

Ўғинишда бир подшо шунадай ҳукм чиқарган экан:

"Қимми ўз ота-онаси ва қаривларни хурмат қилса, ў давлат жиноятчиси деб ҳисоблансин". Подшо бундай ҳукм чиқаришнинг боиси бор экан.

Қуларнинг бирида подшо навқарлари билан шикорта чиқибди. Ози роса юриштигач, дарё бўйидаги уякан дарахт соғига бироз дам олибди. Бир маҳал кўзи сув остида латираб қўринган гавҳарга тушибди. Уни олиб чиқишни навқарига бўғорибди. Сузишга устуман навқарлар бирин-кетин сув тагига шўнгибдилар. Бирортаси бу ишни эпдай олмабди. Тиниқ сув бағрида ялтираб турган гавҳарни олиб чиқиш ҳеч кимнинг қўлидан келмабди. Подшо эса ўша жозибадор бойликни қўлга киритмагунча кунгли типичмасалигини сезган навқарлар "уриниш бефойда" жонлигини билдишса-да ҳаракатдан тўхтамабдилар. Шунда бир йилгит отасидан маслаҳат сўрашни лозим топибди.

Қўшни курган донишманд ота шунадай дебди:

- Танҳар сув остида эмас, аксинча - тепада. Ўша сув бўйида сов ташлаб турган дарахт устига чиқиб кузатишса, бир кўш ишида нимадир ялтираб турганимиш. Қўлга олиб қарашса ҳудди ўша гавҳарнинг ўзгинаси экан. Кўёшнинг доррин нураида акси сувага тушиб, жуда чиройли манзара котиб этиб турганимиш!..

Нобб тошни қўлга киритган подшо ўша воқеа тафсилотларини ҳам эътибор билан тинглабди ва бутун мамлакатда нуруний кишиларни эъозлаш, уларнинг қадрий тажрибаларидан сабоқ олиш ҳақида фармон чиқарибди.

Уша замонаварадэк шундай наку пайдо булбиди:

- Қари билганини пари билмас.
- Каринг борми, хазинанг бор.
- Сен сийласанг қарингни, у сийлайди барингни.
- Нурунийларни сийлаган киши етар мурувга.
- Тазим айда қарига, учрагайсан парига!...

ФИЛОФИ ПИЧОК

Филоф ҳам пичоқни, ҳам унинг қаршисида турган жонзотни омон сақлайди. Улам, ҳаётда шундай воқеалар юз берарканки, қандақ "филоф бандасига" та айланганини сезмай қоларкансан. Сен аса инсон бу! Кимлардир асама "филоф" та киришга мажбур қилса-да ҳеч қачон ўтмаслашиб қолма!.. Аса пичоқ филофи билан ҳам кесаверади!

КУШЧА МАТОНАТИ

Дентизлар ўртасида оролчадар қандай пайдо булгани хақида эшитганимиз?

Ривоят қилишларича, қадимда қиёмат қойим булди, жонзотлар қирилган. Шунда бегувоқ кушлар туҳумини тушушга оид қочган экан. Базинларининг туҳуми сувага тушиб кетибди. Уларидан кейин ҳам ҳаёт давом этиришини ўйлаган матонатни кушлар дентиз билан курашга бел бошлашди. Яъни, тушушларидан бутун бошли сувини саҳрога ташиб, куритишга жазм қилишди. Бироқ, бунинг инкони йўқлиги кундай равшан... Уларга ҳушонинг раҳли келиб, дентиз бағрида ҳам оролча пайдо қилибди. Мужизани қарангки, уша оролчаларда кушларнинг туҳумлари ҳам белникаст чиқибди. Шу тариқа қанотли жониворлар купайиб, мовий осмонда шодон парвоз қилишдан чарчаласкан.

... Тоҳо дуненинг қай бутунда одамлар - тирлик инсонлар қонини туқаётган террорчилар ҳақида эшитганимда ҳаёт, аҳолилар қадрини билган уша кушчалар кўз олдими келаверади, келаверади...

"ЖАСУР" СИЧОН

Мушуклар зулмита қарши бош кутарган сичқонлар машарат утказишди. Хуш, мушукларга қандай бас келиш мумкин? Адабига, улар билан жанг қилиш бефойда. Кучлари етмайди. Яшашдан умидворлар роса ўйлашди. Узини жулда доно ҳисоблаб юрган бир сичқонча ахири "йўли" ни топибди:

- Яхлиси, уша ёвуз мушуклар бўйнига кўнгирак осиб кўчимиз. "Жиринг" этган товуш эшитилгани ҳамона тешик-тушикка ўзимизни ураниз. Қарабсизки, мушуквойлар кўруқ шадир-шудир қилиб қолаверади!...

- Бу тоқиди барчага маъқула булбиди. Бироқ, кўнгиракни мушуклар бўйнига осиб қўядиган мара топилабди...

... Ҳаётда батэн олган ботирабга дуя келсам, уша эртак ёлмига тушаверади.

ОҚУНГИЛ ОДАМЛАР ОРАСИДА

1. Ёш кунларидан бирда болалигим утган қишлоққа йўл олдм. Йўл бўйида саф торган толар япроқлари ненидир иппирайди. Кўча четида жилдараб оқаётган сувада уч-туртта майна чуқилмоқда. Кўш тафтидан қизетган тупроқ кетиб анча юрдим. Тупроқдан уйча асаб ўйнаётган болакайлар бир зум ўрниларидан туриб саом беришди. Аанк олгач, завқли келиб қузатдим. Во ажабо! Болажонларнинг бегувор ўйини замирида ҳам қандайдир ҳикмат борга ўхшайди. Бирни лойдан пахса деворлар ясага, икинчиси томини ёпалитти. Яна бири ҳовлисида "доракхта" дар ўтказилти.

Уларича шахар куринишлти, шекиди. Ана, биттаси лойдан автомабиллар ясаб ташлади.

Шу пайт қорачадан келган бир болакай "хивич от" ита иппиб келди-да, "шаҳарча" ни ер билан яксон қилиб кетди. Болакайлар чуқиллашиб қолди...

Бенхтиер ҳаёлимдан шу мақол ўтди: "Кимдир тузар, кимдир бузар..."

Ишқилиб, тузувчиға тузим бериб, бузғунчилардан пратганинг ўзи асрасин...

2.

Омонупар дорахтлар орасидаги биҳишдек ҳовлида жинини яшайди. У билан обдан ҳол-аҳвол сўрашгач, қушисининг туйиға ўтдик. Ўзимиз меҳмон бўлсак-да антиқа "муаммо"га дуя келдик. Туй соҳиби қариндоши билан жанжаллашиб қолган экан, уни айтиш керакми-йўқми? Сулда давра куриб ўтиришган қишлар шунни муҳокама қилишгетган экан. Соқоли кўксига тушган бир отахон шундай деди:

- Болаварим, туй апок-чапоқ утиши керак. Жанжал ва қўнтия қорачилар абадий бўлганида яшашдан мақсад не бўларди? Одам юборинглар, шода у киши ҳам туйга келиб,

апоқ-чапоқ бўлиб кетарсизлар...

Отаҳон ҳақ бўлиб чиқди. "Аразлаган қариндош" бу илтифотдан ийиб кетибди. Тўйга тўғна билан келиб, бел боғлаб хизмат қилди!

Қариси бор маҳаланинг париси бўлади, деганлари шу бўлса керак.

...

Тўйда қанча хурсанд бўлган бўлсам, эртаси кунни Чим бозорига бориб, дилим шунчалик хуфтон бўлди. Мол бозорига эски танишимни узоқроқдан кўриб қолдим. Салом-алик қилиш ниятида у томон уч қадам ташлаб, бекхтиёр тўхтаб қолдим. Нетаки, у далолатлик қиларди. Оадин далолат харида қолқийди... Ушай бир ситир ишени тутиб туради, отаси харидадор билан талашиб - тортишган куйи шундай деради:

- Етим болага раҳм қилинг, ҳеч бўлмаса минг сўм қўшинг. Мен унинг қўшиниси бўлганим учун, етимчага раҳмим келиб орага тушпайман...

Харидадор ишонди. "Етим" та раҳми келди. Айтганини бериб, ситирни олиб кетди.

Уни боғлаб дақиллатиб, харна фойда қилишганидан мамнун ота-бола бир-бирининг елкасига кула ташлаган куйи иш "ни давом эттираверишди. Ушай бир содаароқ киши қўлмади арқонга ёпишди. Отаси "қарга" ни тескари айлантирди:

- Ҳукизни шу болага сотинг. Етим бола ўқасининг қўлини ҳалоламоқчи экан. Фалон сўмга сотсангиз, савобга қоласиз...

Ҳар гапга фаришта омин дەرкан. Ишқилиб, шу бола чиндан ҳам етим бўлиб қолмасин-да...

3.

Болалик чоғида онамининг бир гапи қўлоғимга чалиниб қолди: "Ҳакимбойнинг дарди оғир экан..."

Қизик, у қанақа дард экан? Саволимга жавоб топиш илнжиди онамининг ўзиндан сўрадим. Онам бошимни силаб туриб, шундай жавоб қайтарди:

- Аслида дардининг енгили бўлмайди. Қарер оғирса, уша оғир дара. Бармоғини тикон кирса ҳам енгили бўлмайди. Ҳуло курсатмасин, у иммададаб кетса борми? Аммо, дардар ичра ҳам оғирлари бўларкан. Булар: ота-онадан эрта етим қолиш, ота-онанинг "боламаб" қолиши, жуфти ҳалоладан бевақт ажралиб қолиш, Ватан қадрини бийматанлар ватангадо бўлаши... Буларнинг барчаси тузамас, интихоси йўқ оғир дардлардир.

Кейинчалик билсам, ушанда Ҳакимбойнинг хотини қазо қилган экан.

Е, танграм, дейман ушандан бўён, ишқилиб шунақа оғир дардларингдан ўзинг асра!...

4.

Инсон ҳаётида унутилмас саналар кўп бўларкан. Бахтиёр дамларим умрим сарафтарига зарҳал харфлар ила ёзилган. Рошпа-роса ярим аср илгари Чироқчи туманидаги 8-мактаднинг 7-синфини тамомаддим. Уша даврда бу - "тулқисиз ўрта маълумотли" ҳисобланарди. Сўнг, Қамашни Қорабоғ қишлоғида жойлашган ўша мактаб бизнинг ўйдан нигирма чақиримча нарида эди. Шула боис ёпоқхонада ётиб ўқирдим.

Янги мактабдошлар орасидан кўп ажойиб дўстлар орттирдим. Фикри теран, хушмуомада бола Эшқоқбил Қосимов билан дўстлашдик. У бир кунни қурада-қўймай мени Ёрдаққоқбида исмида ўқаси билан таништирди. Бу оиланинг фарзандидек бўлиб қолдим. Оида бошлиғи - Қосим акани ушга бўлгани, одамларга қойилмақом хизмат қилгани учун аздадан шундай аташаркан.

Бир кунни ўста бола бизга шундай насиҳат қилди:

"Бахт қасрининг қалити - билим. Инсон саодатта эришиши учун китоб билан ошно бўлмоғи лозим..."

Жўнгина туюлган насиҳат замирида оламча маъно борлигини англадим. Отанинг насиҳатига амал қилиб китоб ўқишга шунчалик берилдимки, бора-бора ўзим ҳам ёзмасам ёки кимдир бўрнини жийириб ўқир, барибир, ҳар қанақа зарининг қадрига етадиган заргари топилашига умид қилиб ишайман.

Ўста бола ҳам беназир хунари орқасидан топганлари билан саодатли умр кечирарди. Қадимий ёлорликлар, нодир асарлар ҳақида шунчалик берилиб сўзлардикки, уни қолганини сезмай қоларди.

Отаҳон саксондан сакраб, тўқсон билан тўқнашиб, сўнг юз ёш билан юзлашиб арафасида рихлатга юз тутди. Ула табаррук инсонни Юз ёш дед кутардилар...

Асли жаннати инсон оадин инсонийлиги билан ўзига мотлавиий ҳайкал қўйиб кетганга ўхшайди...

5. Кари билганини пари билмас, деган ҳикмат замирида кўп маъно мужассам. Бу бахтиёр она бекаси Кунсулүв момо афсонавий парилардан қолишмайди. Юз ёш билан юзлашти арафасида юрган момо шундай дейди:

-Болаларим, аёл юратида шафқат қолмаса, дустлик риштаси узилса, ука акани, сингли онани хурласа, ота-онага фарзанди кул кутарса ё бўлмагур ишлари билан юзларини ерга қаратса, шогира устозини ранжитса бас, қиёмат қойим бўлгани шу бўлади. Дангаса, ялқов ва текитмомоқ бўлиб юриш ҳам ярамайди...

Бундай ўлмас ҳикматлар Кунсулүв она каби оқида аёллар тилидан тилига утаверади. Абаду-абад авлодлар матнавий мероси бўлиб қолаверади.

6. Яққабог туманидаги Тўқбой қишлоғида яшовчи дўстим Эшқобиб Қосимовникига меҳмонга борганда бир тапдан айдим яйради:

-Бўғдойимиз етарли, ҳудо баракасини берсин!...

Собиқ амадор офайнимизнинг тўйида эса айдимиз ҳуфтон бўлади.

-Бўғдойим ҳаминқадаргина, бор-йўти икки тонна...

-Бир рўзгорга шунча бўғдой қамми? - Хайрон бўлиб сўрадим ундан.

-Бўғдой қанча кўп бўлса, шунча кам, - деди у очкўз мушқадж чақтайиб. - Ортиқчаси мутлақо зарар қилмайди. Бу йил ҳужалик даладаридан умарининг имкони бўлмади...

У хонадан чиққанида ёнимдаги чола шундай деди:

-Баднафс одам ҳеч қачон борига шукр қилмайди...

7. Бедраниқобиб Қосим ўғли шундай ҳикмат айтганди:

-Бўхтон ва миш-миш этгизак,

-Бўхтончи ва миш-мишчининг мақсади нима?

-Одамларнинг қувончини чишакка чиқариш ва обрў-эътиборини түпроққа қориш.

-Уларни қандақ йўқотиш мумкин?

-Сабр ва ақл билан!...

8. Ўнғбой тоғам билан қуришганда ҳар тал қизик бир тапшини такрорлайди:

-Сиз азияларни кўрган сайини кўзимиз тўймайди. Сабаби, меҳрининг кўзи кўп экан...

9. Тимовбобо акамни кўртани борсам, ўғли Тулғибой пешвоз чиқди. Акам фарзандлари, наваралари билан баҳуэр чой ичиб ўтирган экан. Асгурхон атрофида суҳбат давом этди. Акам Тулғибойнинг ўлабуронлиги ҳақида қувониб тапирди. Чундан ҳам ўнинг фойзиди ҳовлисини кўртан киши ўзи тан бер.

-Бу хондонта кеъланинг қадими қутлуғ кемай, - дейди нуруний акам, - Файзиди онланинг қизи фойз олинб кемайди, динларари ҳаққати рост экан...

10. Ҳаётдан ҳар қим ҳар хил даззат тошаркан. Фарзандларим китобга чексиз меҳр қуйган бўлса, жинним Шерманбой тоқ парварлишдан даззатланади. Қишлоқда ўнинг сарҳид узумдарига ҳавас билан қарамайдиған киши топилмас керак.

Аволадаримиз матнавий сарчашмадан, меҳнатдан даззатланиб, бахт топиб яшаши қанчоқ яхши. Бу асқ орузимиз.

Бўғнинг акси бўлишдан-ҳудо асрасин...

ҚАЛБ ЖАВОҲИРЛАРИ

Табиат инсонга қанот бермаган бўлса-да, бебаҳо ақл-парок, фаросат, забон берган. У қушданда юксакроққа парвоз қилишни мумкин.

Кинадир адолат тантанасига, бошқа бирор молу дунёсига инсонини яшайд. Бойлик ўткинчи, адолат эса боқийдир!...

Ҳақиқатга эришиш осонмас. Бу йўлда инсон қанча азоб-ўқубат чекшиши мумкин. Ўз ҳақиқатига эришган инсон эса бақийдир.

Ноноиллар даврасида донолигинг бир пула бўлиб қолиши кеч галмас...

Тўқмоқ қийинлик миҳини тўғридаб кўзди. Демак, тўқмоқ ёмон матоҳ эмас. тўғри галнинг тўқмоғи эса...

Оқин оқ, қорани қора, яхшини яхши, қинтирни қинтир дейиш керак. Ҳамма нарсани ўз номи билан атаган маъқул. Хайронман, нега баъзи амадорлар уқан Ҳаёт қирқатини руйи рост тапириндан бунчалик қуруқиядиги?...

...
Тамад тоши қанчалик муस्ताҳкам ўрнатилса, иморатнинг умри шунчалик узок бўлади.

...
Ҳаётда ҳамма нарсa утқинчи. Фақат баъзилари сув юзидати пуфакдек тез "ўтади", айримлари эса мангуликка даҳадор бўлиши мумкин. Биринчиси, бойлик, сохта шуҳрат ва бағон тап. Иккинчиси, биллим, ҳунар, ҳаёломлик, эзгу ишлар...

...
Қашшоқ одам эҳтимола тавбасига тавний кун кечирар, аммо маънавий қашшоқнинг қилтирликлари ҳақида айтишга тилинг бормайди...

...
Қаёб кўзи уйғоқ киши унча-мунчага қоқилмайди.

...
Зийдаиси хор бўлган ҳақнинг қосаси оқармайди...

...
Маънавий бойликнинг умри - мангулар!...

ХОТИМА ЎРНИДА:

Яхшилик ва эзгуликни, пок иймон ва эътиқодни, адолат ва ҳақиқатни, ростуёйлик ва тўғриликни, им ва маърифатни қалбига, жо этган инсон ҳаётда адашмайди. Боладигидан то 1995 йили нафақата чиққунимга қадар турқа инсонларни кўрдим. Яхшилар билан ошно бўлдим, нобойроқ кимсалардан йироқ юришга ҳаракат қилдим. Ақл фаросат ила ҳаётда туғри йўл тошларини ҳам бўлди...

Ҳаёт ўзи ёруғлик ва қоронғиликдан иборат бўлгани каби умрининг давомида ҳам турфа қийинчиликларга дуру келаркансан, бахтли-саодатли дамларинг ҳам кам бўлмас экан. Кўрган қийинчиликларим кўпроқ, шайтонсифат кимсаларнинг кирдиқорликлари туфайли бўлган. Бетайин таъкидларга учраган зулматли кунларимни эсасам хануз кўнглим таш бўлади. Бироқ, умидсизликка тушмаганман. Бир машҳур роман хотимасида ёзилганидек "Кўтмоқ ва умид қилмоқ керак" экан! Майдан, ҳаммаси ортда қолди. Бугеи бахтиёр кексалик!...

Ўттиз йилдан ортиқ раҳбарлик давозимиди, фаолият кўрсатиб, бирор кишининг дилини огритмадим. Ўттиз, иш юзасидан кимлар биландир талашиб-тортишгандирман, ула-була тап утгандир, барибир, ўрни кетганида "огриқли" юракка

малҳам тошганман. Мўҳими, узок йиллар одамлар орасида юриб, улар маънавий одамни кузатиш ижодий ишмига пойдевор бўлиб хизмат қилган. "Татқиқоту кашфиёт" дарим қантар ижодий маҳсули сифатида ушбу тулалимда баҳол қиларат акс этган. Уни ҳолисона баҳолаш сиз азиз китобхонадаримиз ҳужмига ҳавола.

Қобил фарзандлар ота-она бахти. Турмуш ўртоғим ўғилмой билан ҳаётда эришган энг катта бахтимизни Хуршид, Зафар, Рашид, Воҳид, Майрам, Маҳфуза, Зулхайо, Дилфузадек утил-қизларимизнинг муносиб инсонлар бўлиб камолга етишадиганларида деб билдимиз. Данатидан мати ширин, деганларидек бахтиёр кесалик чоғларимиз набиралар даврасида янада файзли ўтаёттир. Байрам кунлари қондонимизга узатча файз қиради. Ўғил-қизларим билан бир қаторда уларнинг жуфтлари - куёв ва келинларим, ўттизга яқин набираларим қувонч бахш этади.

Шундай кезларда Ражаб Тураиевнинг бир шеъри ёдига тушаверади:

Тингла укам, гаройиб буа хотиротни,
Омоҳ берсин ҳар қилга ҳам охиротни.
Хоримасдан, нолимасдан ишладим мен,
Ҳалола яша, ҳалола ноним тишладим мен.
Умрим нури бўлди мента азиз китоб,
Ёзганим ҳам умрингизга бўлсин офтоб.
Набиралар мустақил юрт хизматида,
Берикқобил бобонгиз-чи, иззатида!...

...
Покиза туйгу, иймон-эътиқод соҳиби бўлган, адолат ва ҳақиқатни ҳаётимнинг асоси деб эътироф этган, ростуёйлик ва эзгуликни шараф деб билган инсонлар ҳақни, она Ватанини эъзозлайди, қадарлайди, чексиз меҳр ила муносабатда бўлади. Улар илму-маърифат нурини ўқшайди. Шундай инсонлар мен интиланг чўкки, кузаланг мақсад, орзу-ният ва умидларим.

Одамийликни ҳар недан устун қўядиган олиёҳиммат инсонлар қалбидати дурдак фикрлари, нуриятно сузлари, эзгу ишлари ижобат бўлсин, орзулари камолот чўққисига эришсин, дея тилак билдирган ҳолда ушбу сатрларимни кўнглим дафтаридан кўчирдим.

Ёзуқта интиладим, талпиндим нурга,
Мақсадим - наслимга улашмоқ энё.
Умрим фидо бўлсин, қабдати кўрға,
Тарқ этсин оламни адолат, риё.
Илму-маърифатта интиладим ҳар он,
Эзгулик, адолат ментадир ҳамдам.
Дуст-ёр даврасида шодумон, хандон,
Қадблар дардаригабулғумдир малҳам.

МҶУМЛАҲИ НАҶМ

Поён Раҷабов, Марвариди Ҷаҳоннамо.....	3
Умӯрҳои Ҷаҳон.....	4
Менинг мафкурам (Истиқомат мафкураи ҳақиқат).....	5
Замонам ва бора.....	6
Умӯрҳои Ҷаҳон.....	7
Оқибатҳои Ҷаҳон (А.Собиҳови Ҷаҳоннамо).....	8
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	11
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон (С.Шаймардонӣ).....	12
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон (Б.Асадов).....	14
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон (Ҷаҳоннамои Ҷаҳон).....	15
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	17
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	18
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	20
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	20
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	21
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	21
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	22
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	22
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	23
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	23
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	24
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	27
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	27
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	28
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	29
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	29
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	31
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	32
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	33
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	35
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	36
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	36
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	38
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	38
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	38
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	39
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	41
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	42
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	42
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	43
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	43
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	44
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	44
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	44
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	45

Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	46
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	47
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	48
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	48
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	50
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	50
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	51
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	52
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	52
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	52
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	52
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	53
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	54
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	54
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	54
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	55
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	55
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	59
Ҷаҳоннамои Ҷаҳон.....	60

АДАБИЙ-БАДИИЙ НАШР
Берақобиди ХУДОЙҚУЛОВ

ИБРАТИЛАР ШОДАСИ

Ҳикоятлар, бадиялар, битиклар

Муҳаррир:	А. Худойбердиев.
Техник муҳаррир:	Ч. Раҳмонов.
Мусахҳих:	А. Эгамбердиев.
Бадийи безактиси:	Ш. Холмуродова.

ИБ

Нашриёт лицензия № АІ 139, 27.04.2009 йил. Теришга 15.10.2010 йилда берилди. Босишга 20.10.2010 йилда рухсат этилди. Бичими 84x108^{1/32}. Офсет қоғози. Гарнитураси Байтса ТАД Офсет усудда чоп этилди. Шартли босма табоғи 3,72. Нашр босма табоғи 3,42. № 09 буюртма. 1000 нусхада. 64 бет. Эркин нархда.

«Насаф» нашриёти, 180118, Қарши шаҳри, Муस्ताқиллик шох кўчаси, 22-уй.

«SIRIUS-MEDIA» МЧЖ босмахонаси
Тошкент ш., Бобур кўчаси, 4-уй.

